

UNIVERSITEIT GENT
FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN

CYPRUS-KWESTIE

WELKE ROL SPEELDEN BUITENLANDSE MOGENDHEDEN
IN HET CYPRUS-CONFLICT TUSSEN 1960 EN 1974?

Wetenschappelijke verhandeling

aantal woorden: 15 645

TIM FABRY

MASTERPROEF POLITIEKE WETENSCHAPPEN
afstudeerrichting INTERNATIONALE POLITIEK

PROMOTOR: PROF. DR. DRIES LESAGE

COMMISSARIS: ANOUSHKA VAN IMMERSEEL

ACADEMIEJAAR 2016 – 2017

INZAGERECHT IN DE MASTERPROEF

Ondergetekende, TIM FABRY, geeft hierbij toelating aan derden, niet behorend tot de examencommissie, om zijn proefschrift in te zien.

Datum en handtekening

17 MEI 2017

TIM FABRY (telt als handtekening)

Deze toelating geeft aan derden tevens het recht om delen uit de masterproef te reproduceren of te citeren, uiteraard mits correcte bronvermelding.

DANKWOORD

In de eerste plaats wens ik graag mijn promotor prof. dr. Dries Lesage te bedanken voor zijn begeleiding van de voorbije twee jaar. Zowel tijdens de onderzoekspaper als tijdens de masterproef heb ik steeds erg veel aan zijn feedback gehad. Hoewel onze bijeenkomsten beperkt waren, wist hij mij iedere keer te verbazen door aandachtig te luisteren en vervolgens op zijn gekende rustige toon interessante inzichten op te werpen. In het bijzonder wil ik hem danken voor zijn geduld en begrip voor mijn belabberd timemanagement, maar u ziet, uiteindelijk komt alles goed.

Daarnaast wil ik absoluut prof. dr. Pinar Erkem Gülboy bedanken. Zij was de begeleider van mijn onderzoekspaper toen ik als Erasmusstudent in Istanbul verbleef. Pinar deed dit volledig vrijwillig, naast haar druk academisch werk. Ik ben haar daarvoor van meet af aan ontzettend dankbaar voor geweest. In het begin had ik immers in de verste verte geen idee hoe ik hieraan moest beginnen en zij heeft mij op een heel laagdrempelige wijze ingeleid in de wereld van de onderzoekers. Evenals het tippen van goede auteurs en briljante bibliotheken in de dolle Turkse hoofdstad. Teşekkür ederim.

Tot slot wil ik ook mijn mama bedanken, nu dat eens op papier kan. Voor haar onvermoeibare steun tijdens heel mijn loopbaan als student en voor de fijne thuishaven, als ik dan toch eens thuis kwam studeren. In het bijzonder tijdens het schrijven van mijn thesis, wanneer ik op zoek was naar sacrale rust (en lekker eten).

ABSTRACT

Deze masterproef is een historische studie over de Cyprus-kwestie en het aandeel van de buitenlandse mogendheden daarin. Meer bepaald over de invloed van Griekenland, Turkije, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en de Sovjet Unie op de ontwikkeling van het conflict na de onafhankelijkheid van Cyprus in 1960 tot en met de Turkse invasie in 1974.

Om de rol van de buitenlandse mogendheden goed te kunnen beoordelen, wordt Cyprus eerst in een historisch perspectief geplaatst teneinde een overzicht van het dispuut te verwerven. Vervolgens wordt de invalshoek verbreed naar de vijf bewuste grootmachten, zij vormen de zogenaamde bouwstenen van het onderzoek. Daarna worden alle onderzochte elementen geanalyseerd aan de hand van enkele sleutelmomenten met een bijzondere aandacht voor de verklaringen en de interactie tussen de betrokken actoren. Daarnaast brengt de analyse een duidelijker beeld van de belangen van de buitenlandse mogendheden en hun onderlinge machtsverhoudingen.

Globaal gesproken was de rol van de buitenlandse mogendheden in de Cyprus-kwestie behoorlijk groot. De grootmachten hebben de spanningen tussen de Grieks-Cyprioten en de Turks-Cyprioten niet gecreëerd maar wel geëxploiteerd ten behoeve van de eigen belangen. Hiermee hebben ze het conflict nog ingewikkelder gemaakt dan het al was en duurt het voort tot op de dag van vandaag.

Trefwoorden: Cyprus, Cyprus-kwestie, Cyprus-conflict, externe invloed, Koude Oorlog, nationaal belang, buitenlandse politiek

INHOUDSTAFEL

1. Inleiding	7
1.1. Voorstelling van de thematiek: Cyprus in historisch perspectief	7
1.1.1. De jaren '60: Spanningen leiden tot burgeroorlog	8
1.1.2. De jaren '70: Griekse coup veroorzaakt Turkse inval	9
1.2. Algemene probleemstelling	11
1.3. Literatuuroverzicht	12
1.3.1. Internationale dimensie en de Koude Oorlog	14
1.4. Theoretisch concept: Het nationaal belang	15
1.5. Toelichting bij de opbouw van de scriptie	16
2. Bouwstenen uit de wereldpolitiek	18
2.1. Binnenlandse dynamieken bij de grootmachten	18
2.1.1. Griekenland	18
2.1.2. Turkije	18
2.1.3. Verenigd Koninkrijk	19
2.1.4. Verenigde Staten	20
2.1.5. Sovjet Unie	20
2.2. Buitenlandse dynamieken bij de grootmachten	21
2.2.1. Griekenland	21
2.2.2. Turkije	22
2.2.3. Verenigd Koninkrijk	23
2.2.4. Verenigde Staten	24
2.2.5. Sovjet Unie	25
2.3. Belangen in Cyprus voor de grootmachten	27

3. Analyse van de kwestie Cyprus	30
3.1. Gebeurtenissen	30
3.1.1. De nationalistische rebellie in de jaren '50	30
3.1.2. Republiek Cyprus onafhankelijk in '60	32
3.1.3. Burgeroorlog in '63 – '64	33
3.1.4. De mislukte etnische zuiveringscampagne in '67	35
3.1.5. Griekse staatsgreep en Turkse invasie in '74	38
3.2. Uitkomsten	43
3.2.1. Belangen onder de loep	43
3.2.2. Onderlinge machtsverhoudingen	45
4. Conclusie	47
5. Referenties	51

1. Inleiding

1.1. Voorstelling van de thematiek: Cyprus in historisch perspectief

De eerste inwoners waren de zogeheten *Eteocyprioten*, afkomstig uit de Levant. Cyprus kwam echter al tijdens de 14de eeuw v.C. in contact met de Griekse wereld, een cultuur die de gehele geschiedenis van het eiland zou gaan beïnvloeden. De belangrijkste gebeurtenis uit de Klassieke Oudheid was echter de introductie van het christendom op Cypriotische bodem tijdens de eerste Romeinse bezetting. De wortels van de huidige Turks-Cypriotische gemeenschap gaan terug tot de Ottomaanse bezetting, wanneer dat bewind aan zijn einde kwam in 1878 maakten de Turks-Cypriotische moslims ¼ uit van de totale bevolking. Nadien werd Cyprus een kolonie van het Verenigd Koninkrijk. (Dodd, 1993) (Kyriakides, 1968).

Een andere hoofdrolspeler in de Cypriotische maatschappij was de *enosisbeweging*. Die kwam op voor hereniging met Griekenland – enosis – onder impuls van de Grieks-orthodoxe kerk (Lange, 2011) (Kyriakides, 1968). Centrale figuur na WO II was aartsbisschop Makarios die de Grieks-Cypriotische gemeenschap verenigde tegen respectievelijk de Britten en later toen hij president werd tegen de Turks-Cypriotische oppositie (Markides, 1974) (Kyriakides, 1968).

In augustus 1954 vroeg Griekenland om de Cyprus-kwestie te bespreken op de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Aanleiding hiervoor was de nationalistische rebellie van EOKA, die op gewelddadige wijze ijverde voor enosis. De discussie in de VN zorgde voor een opflakking van de betrokkenheid van Turkije in Cyprus. Dit was de start van eindeloos gepalaver over de toekomst van Cyprus die finaal uitmondde in het idee van een onafhankelijke staat. Hoop herrees in 1959 toen de twee hoofdrolspelers, Griekenland en Turkije, onderhandelingen begonnen in Zürich. Dit werd versterkt door de bereidheid van Makarios om onafhankelijkheid te bespreken. Op 11 februari werd een akkoord bereikt dat Cyprus een onafhankelijke republiek zou worden. Het *Zurich Agreement* betekende de basis voor de Republiek Cyprus (King, 1963).

Het akkoord werd geratificeerd op de *London Conference* in het bijzijn van het Verenigd Koninkrijk en de Grieks- en Turks-Cypriotische gemeenschappen. Het akkoord was één groot compromis. De Grieks- en Turks-Cyprioten lieten samen met Griekenland en Turkije hun respectievelijke eisen vallen: enosis en taksim (de opdeling van het eiland) werden aan de kant geschoven. De Britten verzekerden zich evenwel van hun strategische belangen en behielden twee maritieme basissen (Kyriakides, 1968).

1.1.1. De jaren '60: Grondwettelijke spanningen leiden tot een burgeroorlog

Het *Treaty of Guarantee* was de meest cruciale passage uit het verdrag en toonde dat “the three Guarantor powers, Britain included, have the right to act as *philosopher kings* in the constitutional development of the Republic” (Kyriakides, 1968). Dit betekende dat ontwikkelingen in Cyprus die geïnterpreteerd konden worden als strijdig met de belangen van de drie *guarantors* konden leiden tot individuele of collectieve actie teneinde “re-establishing the state of affairs created by the Treaty” (Kyriakides, 1968).

Een analyse van de Cypriotische grondwet van 1960 toonde een sterk bicommunautair karakter. Het viel op dat in alle sferen van de overheid de grondwet de Grieks- en Turks-Cyprioten in de eerste plaats erkende als leden van hun respectievelijke gemeenschappen en niet als burgers van Cyprus. Wat opviel uit de analyse van de Kamers en het Huis van Afgevaardigden was: sterk bi-communitarisme, vaste aantallen van vertegenwoordigers en een verdeling van alle functies en uitvoerende machten tot op het bot. Dit was vooral frappant aangezien Cyprus helemaal geen federale staat was en de Turks-Cyprioten slechts 18% van de totale bevolking uitmaakten (Polyviou, 1976) (Kyriakides, 1968).

Tijdens Kerstmis in 1963 stonden de Grieks- en Turks-Cyprioten met getrokken messen tegenover elkaar. *Bloody Christmas* betekende het begin van twee jaar burgeroorlog, het communautaire geweld leidde tot een fysieke en psychische scheiding (Denktash, 1988). De meest concrete fysieke scheiding was de zogeheten *green line* in Nicosia, waar de meeste gevechten tussen de twee gemeenschappen plaatsvonden. De *green line* scheidde de Griekse van de Turkse buurten in de stad.

Alle Turks-Cypriotische ambtenaren uit het Turkse deel van de stad noch de vicepresident noch de ministers noch de parlementsleden konden de overheidsgebouwen betreden en werden *de facto* uitgesloten van het bestuur (Calame & Charlesworth, 2011). Crisisbestuur in Cyprus gebeurde op twee manieren. De Grieks-Cyprioten bestuurden vanuit het eigenlijke staatsapparaat terwijl de Turks-Cyprioten hun politieke activiteiten bedreven in de ambtswoning van de vicepresident (Kyriakides, 1968).

Op 4 maart 1964 heeft de Veiligheidsraad een resolutie goedgekeurd over het sturen van een VN-vredesmacht naar Cyprus (UNFICYP) met als mandaat “the purpose of promoting a peaceful solution and an agreed settlement of the problem confronting Cyprus” (Ertekün, 1984). Zo werd na twee jaar burgeroorlog de pauzeknop ingeduwd. Ironisch genoeg vond men dat “the solution of the Cyprus problem was first and foremost a matter for the ‘Cypriot Government’” (Ertekün, 1984) die op dat moment alleen werd bestuurd door Grieks-Cyprioten.

In november '67 werd Cyprus opgeschrikt door een mislukte etnische zuiveringscampagne. Het incident ging over een bijzonder bloedige aanval van de Cypriotische Nationale Garde op Kophinou, een Turks-Cypriotische enclave, met 27 doden tot gevolg. De mislukte zuivering sloeg echter op het verijdelen van een reactie uit Turkije, die een zware inval beraamden (Dodd, 2010). In juni '68 begonnen uiteindelijk de communautaire gesprekken die echter eindeloos duurden en steeds weer afketsten op het feit dat men langs Griekse zijde nooit volledig de deur voor enosis wou sluiten. Tot het jaar 1974 aanbrak (Ertekün, 1984).

1.1.2. De jaren '70: Griekse staatsgreep veroorzaakt Turkse invasie

In Griekenland was ondertussen de militaire junta aan de macht gekomen. Deze ontwikkeling bleek echter geen goede zaak voor de relatie met de Grieks-Cyprioten en de figuur van Makarios in het bijzonder. Grieks brigadier Ioannidis geloofde dat Makarios een koele minnaar van enosis was geworden en verdacht hem ervan om met de communisten te sympathiseren. Ioannidis verhoogde de steun aan de rebellen van EOKA-B en de Cypriotische Nationale Garde om Makarios te ondermijnen.

Op 15 juli 1974 gooide de Garde, geleid door Griekse officieren die gestuurd waren door de Griekse militaire junta, de regering omver. Makarios kon net ontkomen en werd door de Britten naar Londen gebracht. De Griekse ultranationalist en Turkenhater Nikos Sampson riep zichzelf uit tot de nieuwe president (TIME, 1974) (Ertekün, 1984).

Op zaterdag 20 juli zetten Turkse troepen voet aan wal op de Cypriotische noordkust en bezetten een corridor tot aan de hoofdstad Nicosia. Ze doen dit onder de noemer van het *Treaty of Guarantee* om de Turks-Cypriotische bevolking te beschermen en de onafhankelijkheid van Cyprus te waarborgen. Ze vreesden immers voor een enosisverklaring en Griekse annexatie van het eiland (Kassimeris, 2008) (Ertekün, 1984). De Turkse inval bleef niet zonder gevolgen en drie dagen later stortte het Griekse kolonelsregime in mekaar. De Griekse regering in ballingschap verkondigde meteen dat het niet in de oorlog stapte en stootte Sampson van de macht (Borowiec, 2000) (Ertekün, 1984).

Een goede drie weken later, we schrijven 14 augustus 1974, lanceerde Turkije zijn tweede *vredesoperatie*. Door de inval werden 140 000 tot 160 000 Grieks-Cyprioten op de vlucht gedreven naar het zuiden van het eiland, de Turks-Cyprioten maakten de omgekeerde beweging. De gedwongen volksverhuizing ging gepaard met massale gruweldaden en mensenrechtenschendingen langs beide kanten. De green line, die voorheen alleen door Nicosia liep, werd doorgetrokken over de volledige breedte van het land om de twee gemeenschappen te scheiden en betekende het staakt-het-vuren (Borowiec, 2000). De Republiek werd *zo de facto* in twee gedeeld, de Turkse helft betrof 37% van de oppervlakte van het eiland (Ertekün, 1984).

Op 13 februari 1975 riep Turkije het bezette deel van Cyprus uit tot een *Federated Turkish State*. Sinds 1983 noemen ze zichzelf de ‘Turkse Republiek Noord-Cyprus’, dit wordt enkel door Turkije erkend. De VN erkent de soevereiniteit van de Republiek Cyprus zoals beschreven in de grondwet van 1960, het conflict duurt voort tot op de dag van vandaag (United Nations, 1975) (Press and Information Office Cyprus, 2007) (Ertekün, 1984).

De schaal van het geweld voor de invasie werd getekend door vijf grote incidenten: de nationalistische rebellie in de jaren '50, de burgeroorlog in '63-'64, de mislukte etnische zuiveringscampagne in november '67, de Griekse staatsgreep in juli '74 en de etnische zuivering in de nasleep ervan. Zij kostten zo'n 3000 mensen het leven (Kaufmann, 2007). De Turkse invasie alleen al eiste aan Grieks/Grieks-Cypriotische zijde 6000 slachtoffers en aan Turks/Turks-Cypriotische kant 3500 doden en gewonden (Jentleson, 1997) (Jacques, 2007).

1.2. Algemene probleemstelling

De probleemstelling luidt als volgt: *Welke rol speelden buitenlandse mogendheden in het Cyprus-conflict tussen 1960 en 1974?*

Bijhorende onderzoeksvragen: Welke belangen dreven de buitenlandse mogendheden? Zijn die belangen constant?

Hoewel de actualiteit buiten beschouwing wordt gelaten, is een historisch onderzoek naar de kwestie nog steeds relevant. Vandaag lijden veel samenlevingen aan interne spanningen en toenemende polarisering. Het is interessant om te bekijken welke factoren tot de blokkering van het Cyprus-conflict hebben geleid en welke belangen actief zijn geweest. Dergelijke kennis kan een nieuwe escalatie zoals destijds in Cyprus voorkomen. Bijgevolg draait mijn onderzoek rond de zoektocht naar verklaringen voor de Cyprus-kwestie en staat de waarom-vraag centraal.

De focus op buitenlandse mogendheden is relevant omdat Griekenland, Turkije en het Verenigd Koninkrijk de Cyprioten van bovenaf een grondwet hebben opgelegd. Ook vandaag worden veel politieke beslissingen boven de hoofden van de mensen genomen en willen grootmachten graag hun maatschappijvisie opdringen in andere regio's. Daarnaast worden de Verenigde Staten en de Sovjet Unie eveneens betrokken gezien het conflict lijdt onder de schaduw van de Koude Oorlog.

Er is gekozen om de periode af te bakenen tussen 1960 en 1974 omdat een studie tot op heden een te brede blik betreft. De periode '60 – '74 is niettemin cruciaal geweest voor de ontwikkeling van het land en om de situatie van vandaag te begrijpen.

De bewuste tijdspanne behelst drie sleutelmomenten: 1) het einde van de Britse kolonisatie en de oprichting van de Republiek Cyprus in 1960, 2) het de facto einde van de Republiek en het uitbreken van de noodtoestand in 1963 en 3) de invasie van Turkije, gedwongen volksverhuizing en opdeling van het eiland in 1974.

De bijhorende onderzoeksvragen stellen de probleemstelling scherper om hem te kunnen beantwoorden. Het lokale niveau wordt verlaten om te focussen op de buitenlandse grootmachten: Griekenland, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten en Sovjet Unie. Het perspectief wordt verbreed, er wordt afstand genomen van het feitelijke en het beschrijvende om de bewuste tijdspanne in zijn geheel te kunnen beschouwen.

1.3. Literatuuroverzicht

Welke rol speelden de buitenlandse mogendheden in het Cyprus-conflict? Die rol werd al duidelijk nog voor Cyprus haar onafhankelijkheid had verworven. Het Verenigd Koninkrijk betrok in 1955 de regionale machten, Griekenland en Turkije, om een oplossing uit te werken voor de lokale spanningen. Vanaf 1958 werd de Cyprus-kwestie een inherent onderdeel van het buitenlands beleid van de Griekse en Turkse regeringen. Uiteindelijk kwam er een oplossing uit de bus die door de drie externe machthebbers als het ware aan het volk werd opgelegd, zij gebruikten hun macht om de Cyprioten te manipuleren om de grondwet van 1960 goed te keuren (Byrne, 2000) (Panayiotides, 2013). Dit wordt bevestigd door James Leigh en Predrag Vukovic, zij stellen dat ondanks het verwerven van haar onafhankelijkheid in 1960 Cyprus nooit een volledig onafhankelijk land is geweest. Een centrale rol was daarin weggelegd voor de drie zogeheten *guarantors*: het Verenigd Koninkrijk, Griekenland en Turkije. Toen Cyprus in 1960 de onafhankelijkheid uitriep, gaf de toenmalige grondwet geen onafhankelijkheid noch democratische vrijheden aan haar burgers, zoals dat bij andere nieuwe staten toentertijd wel het geval was. Integendeel, het was opgesteld als een set van maatregelen om de strategische belangen in het eiland veilig te stellen (Leigh & Vukovic, 2011).

De Grieks-Cypriotische leiders voelden de *Zurich & London Agreements* bijgevolg niet aan als een weerspiegeling van de wil van het Cypriotische volk, de akkoorden werden Cyprus opgedrongen door externe machthebbers (Hadjipavlou, 2007).

Dit wordt gestaafd door een survey die werd afgenomen door Stanley Kyriakides in de herfst van 1965 bij de Grieks-Cypriotische gemeenschap (Kyriakides, 1968).

Volgens de Turkse auteur Ahmet Sözen zouden de twee moederlanden, Griekenland en Turkije, echter steeds de maximale strategieën van hun respectievelijke Cypriotische gemeenschappen hebben gesteund (Sözen, 2004). Zijn visie wordt ondersteund door Sean Byrne, die aangeeft dat het veelvuldig gebruik van het vetorecht door de Turks-Cypriotische leiders als tactisch wapen één van de belangrijkste redenen was voor het falen van het systeem in 1963. Zij verwachtten immers dat Turkije als *ethno-guarantor*, indien dat nodig zou zijn, altijd zou ingrijpen om hun politieke belangen te beschermen.

Gedurende die periode probeerde de Turkse regering de totale controle uit te oefenen over de politieke manoeuvres van de Turks-Cypriotische politici. Ze kon er zich evenwel niet voor behoeden om niet zelf meegesleurd te worden in het conflict (Byrne, 2000). Hierdoor werd Cyprus de speelbal van internationale *power politics* en werden de lokale gemeenschappen de brandhaard van de traditionele animositeit tussen Griekenland en Turkije. Wat voor de onafhankelijkheid aanvankelijk een koloniaal probleem was tussen de Britten en de Cyprioten mondde zo uit in een grondig dispuut tussen Griekenland en Turkije (Kyriakides, 1968).

De rol van de buitenlandse mogendheden was nooit meer fysiek dan met de Griekse staatsgreep en Turkse invasie in 1974. Zo deelde Washington de sterke antipathie tegenover Makarios met het kolonelsregime in Athene wat het startsein betekende voor nieuwe gewelddadigheden en bloedvergieten. (Joseph, 2009). Dat verloop wordt internationaal steevast bekeken door de ogen van de Grieken, waar Turkije als een woeste agressor wordt afgeschilderd. John Hughes-Wilson wijst echter naar de Grieken als voornaamste schuldige, hij staft dit door te verwijzen naar een uitspraak van het Griekse Hooggerechtshof in '79 die stelde dat de ingreep van Turkije niet alleen legaal was maar bovenal een directe reactie op de Griekse coup (Hughes-Wilson, 2011).

1.3.1. Internationale dimensie en schaduw van de Koude Oorlog

Het is inmiddels duidelijk dat het Cyprus-conflict niet diep kan worden geanalyseerd noch onderzocht zonder de politieke invloed van externe actoren erbij te betrekken. Die nam echter ook internationale dimensies aan. Eerder dan het conflict uit te leggen door te verwijzen naar de spanningen op het eiland, toont Coufoudakis hoe beide gemeenschappen werden gemanipuleerd door externe *power politics* en Koude Oorlog-diplomatie (Fouskas, 2005). Een voorbeeld hiervan was het Acheson-Ball plan in 1964 waarin Griekenland onmiddellijk Cyprus zou annexeren terwijl op hetzelfde moment Turkije een militaire basis zou ontplooiën op het eiland samen met een administratief apparaat voor de Turks-Cyprioten. Dit zou in het geheim onderhandeld geweest zijn tussen Griekenland, Turkije en de Verenigde Staten en zou achter de rug van Makarios hebben moeten doorgaan (Luns, 1964). Het plan lijkt zich echter tien jaar later te hebben voltrokken met de Turkse invasie in 1974. (Fouskas, 2005).

Daarenboven stelt Mustafa Aslan dat het lidmaatschap van het Verenigd Koninkrijk, Griekenland en Turkije bij de NAVO het conflict ingewikkelder heeft gemaakt (Aslan, 2008). Het bracht de NAVO-bondgenoten in conflict en werd uiteindelijk zelfs een onderdeel van de Koude Oorlog toen de Sovjet Unie zich verzette tegen de aanwezigheid van NAVO-troepen op Cyprus (Kyriakides, 1968). Om dit te bewerkstelligen, sprong de SU in 1964 op de kar van de internationale belangstelling en moeide het zich in de VN. Door het agenderen van de problematiek op de VN-Veiligheidsraad slaagde de SU erin om te verhinderen dat de Cyprus-kwestie zou worden opgelost door de NAVO. Sterker nog, door de sovjetsteun aan president Makarios verzorgden de Russen de landing van de VN-vredesmissie in '64 in plaats van de NAVO (Aslan, 2008). Dit beantwoordde aan de wens van president Makarios, die een vredesmissie geselecteerd door de VN verkoos boven de NAVO, gezien de belangrijke rol van Turkije bij die laatste (Kyriakides, 1968).

Nicos Panayiotides herinnert dat in de context van de Koude Oorlog het centrale doel van de twee wereldblokken was om elkaars invloed in de Derde Wereld te verminderen. Dit gold ook voor Cyprus (Panayiotides, 2013). De Sovjet Unie volgde het beleid om de invloed van de NAVO en dus de Verenigde Staten op het eiland te

verminderen of zelfs te verwijderen en, indien mogelijk, om de NAVO uit te sluiten van het besluitvormingsproces rond de Cyprus-kwestie (Aslan, 2008). Dit heeft gewerkt in die zin dat niet de NAVO maar wel de VN een vredesmissie op Cyprus ontrolde (UNFICYP). Zo speelde de Verenigde Naties ondanks de explosieve omstandigheden een belangrijke rol in het voorkomen van een escalatie van de lokale spanningen naar een oorlog tussen Grieken en Turken (Kyriakides, 1968).

Deze verschillende auteurs hebben een belangrijk deel van het debat over buitenlandse mogelijkheden in de Cyprus-kwestie uitgeschreven maar er is een duidelijke lacune merkbaar. Hoewel de literatuur het eens is over de dominante rol van de externe grootmachten worden de verschillende drijfveren te weinig tegenover elkaar geplaatst. Vandaar dat het interessant is om de diverse aspecten samen te nemen en te onderzoeken welke belangen het sterkst hebben gespeeld.

1.4. Theoretisch concept: Het nationaal belang

Als centraal concept kies ik voor het nationaal belang, ook gekend als *raison d'état*, wat zoveel betekent als de doelen en ambities van een land op economisch, militair of cultureel vlak (Thuau, 1966). In dit onderzoek gaat het vooral over het militair/politieke aspect. Wat het nationaal belang werkelijk betekent, wordt misschien nog het best uitgedrukt door Richelieu: "a mean between that which conscience permits and affairs require" (Church, 1973). Er wordt bijgevolg op een interpretatieve manier omgegaan met de theorie.

Binnen het realistisch paradigma wordt het nationaal belang gelinkt aan het rationaliteitsprincipe, namelijk dat alle internationale entiteiten hun macht gebruiken als rationele actoren. Dat ze met name hun belangen kunnen identificeren en acties kunnen ondernemen om hun belangen te verdedigen en te promoten. Traditionele realisten definiëren het nationaal belang als het maximaliseren van macht. Bijgevolg wordt het nationaal belang uitgedrukt in termen van macht, wat zowel wordt gezien als de som van alle machtsbronnen alsook de positie van de staat tegenover andere actoren. Neorealisten daarentegen zien de veiligheid en het voortbestaan als de hoofddoelen van een staat, eerder dan machtsmaximalisatie. Overleven en veiligheid zijn primordiale elementen van het nationaal belang (Bogzeanu, 2011).

Het constructivisme beschouwt het nationaal belang niet als een voorgeprogrammeerde en onveranderlijke katalysator van statelijk gedrag in de internationale arena. De constructivistische visie impliceert een grotere graad van toepasbaarheid en objectiviteit door het gebruik van verschillende factoren om te verklaren hoe staten interageren op het internationale podium (Bogzeanu, 2011). Nationale belangen van staten zijn flexibel, dit komt volgens Martha Finnemore door het proces van socialisering, waar binnen structuren normen gaan ontstaan die mee identiteit en nationaal belang bepalen (Finnemore & Sikkink, 1998).

1.5. Toelichting bij de opbouw van de scriptie

De opzet van het onderzoek is om te achterhalen welke rol de buitenlandse mogendheden hebben gespeeld in het Cyprus-conflict, daarom is het interessant om te weten welke verschillende drijfveren er actief zijn geweest en hoe die zich tot elkaar verhouden. Wat zijn de nationale belangen van de vijf grootmachten (Griekenland, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten en Sovjet Unie) en welke evolutie kennen zij doorheen de tijd? Wat zijn de rode lijnen voor de grootmachten?

Het onderzoek bestaat uit twee delen, het eerste luik verzamelt de nodige *bouwstenen* om de vragen in het tweede luik te kunnen beantwoorden. Die bouwstenen uit de wereldpolitiek vormen een driedelig waternetstelsel teneinde de belangen van de buitenlandse mogendheden in Cyprus te kunnen ontrafelen. In eerste instantie gaat het onderzoek over de binnenlandse dynamiek in de jaren '60 en '70 in Griekenland, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten en Sovjet Unie. Die kennis van binnenlandse onderwerpen is nodig omdat buitenlandse politiek steevast een verlengde is van het binnenlands beleid. Ten tweede wordt de buitenlandse dynamiek van de grootmachten bestudeerd, welke binnenlandse topics beïnvloeden effectief het buitenlands beleid? Daarnaast wordt de toenmalige internationale context in beschouwing genomen. Tot slot wordt gefocust op de belangen van de grootmachten in Cyprus, wat vloeit voort uit de binnenlandse en buitenlandse dynamieken?

Het tweede luik vormt de apotheose van het onderzoek en keert terug naar het eiland zelf: een analyse van de kwestie Cyprus. Zo wordt het conflict getekend door een reeks belangrijke gebeurtenissen, aan de hand daarvan reikt het onderzoek

antwoorden aan. De diverse sleutelmomenten worden chronologisch geanalyseerd met bijzondere aandacht voor de verklaringen van de afzonderlijke gebeurtenissen en de interactie tussen de verschillende actoren. Daarna brengt de analyse een duidelijker beeld van de belangen van de buitenlandse mogendheden en hun onderlinge machtsverhoudingen. Tot slot creëren zij samen enkele uitkomsten die leiden tot een algemene conclusie.

2. Bouwstenen uit de wereldpolitiek

De aangeraakte dynamieken betreffen allen de periode tussen 1960 en 1974.

2.1. Binnenlandse dynamiek in Griekenland, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten en Sovjet Unie

De vijf grootmachten worden op gestandaardiseerde en systematische wijze onderzocht op politiek, economisch, sociaal en militair vlak.

2.1.1. Griekenland

De Griekse politiek kende in de jaren '60 een turbulente tijd toen de monarchie haar zwanenzang beleefde. De kiemen daarvan liggen in de nasleep van WO II toen een burgeroorlog tussen communisten en anticomunisten eindigde in een sluimerend conflict waarbij links voor de rest van de Koude Oorlog werd gemarginaliseerd (Mazower, 2000). Die sociale spanningen gingen echter gepaard met een fikse economische groei, voortgestuwd door het Marshall-plan, de Griekse regering stond namelijk voortdurend onder Amerikaanse auspiciën (Baten, 2016).

Gezien de gezonde economische situatie is het opmerkelijk dat wanneer in '67 de militaire junta de macht greep het volk zich daar aanvankelijk mee verzoende. Pas toen de economie begon te slabakken in 1970 zwol de onvrede aan, onder meer met zware studentenprotesten. Onder het kolonelsregime was marteling schering en inslag, evenals het ontbreken van persvrijheid en burgerrechten, *rule of law* werd aan de laars gelapt (Haritos-Fatouros, 2003). Daarnaast zorgde de vermeende steun van de VS aan de junta voor een toename van anti-amerikanisme, zowel tijdens als na het kolonelsregime dat ineens stortte na de Turkse invasie op Cyprus in '74.

2.1.2. Turkije

1960 begon uiterst woelig met een militaire staatsgreep teneinde het éénpartijstelsel van de Democratische Partij (DP) te beëindigen, onder andere eerste minister

Menderes werd geëxecuteerd. De coup vervelde tot een ware revolutie wanneer professors een nieuwe liberale grondwet uittekenden. Pas toen Süleyman Demirel met de Rechtvaardigheidspartij (AP), de opvolger van DP, in '65 een absolute meerderheid in het parlement behaalde, heerste er politieke stabiliteit en economische groei. Demirel had zijn succes te danken aan twee tactieken: het zich aanmeten van een islamitisch karakter en anti-communistische propaganda (Zürcher, 2004).

De toenemende polarisering tussen links en rechts, zoals de Grijze Wolven, nam echter steeds grotere proporties aan (Nohlen, 2001). Dit werd versterkt door een economische recessie gevolgd door betogingen, stakingen en politieke moorden (Cleveland, 2004). In '71 stelde het leger een ultimatum aan de regering; Demirel moest opstappen of een nieuwe interventie dreigde. Het nieuwe bewind van Ecevit bracht evenwel weinig zoden aan de dijk, het gefragmenteerde politieke landschap en de zwakke economie leidden tot nog meer geweld tussen ultranationalisten en communisten. De *stay behind* militie Counter-Guerilla, gelieerd aan de CIA, was betrokken in de binnenlandse terreur en honderden doden (Ganser, 2005).

2.1.3. Verenigd Koninkrijk

Hoewel herstellende van de Suez-crisis, plukten de Britten in eigen land nog steeds de vruchten van de naoorlogse periode, die een constante van economische stabiliteit betekende. Hier veranderde weinig aan wanneer na 13 jaar beleid van de Conservatieven in 1964 Harold Wilson namens Labour de macht overnam van Harold Macmillan. Op sociaal vlak kende men wel de opgang van de ondergrondse tegencultuur, die kwam overgewaaid uit de VS, waar jongeren zich afzetten tegen het gevestigde klassensysteem.

In de nadagen van de jaren '60 kreeg Noord-Ierland echter te kampen met communautair en paramilitair geweld, beter bekend als *the Troubles* (English, 1998) (Bryan, 2000). Het dieptepunt werd bereikt onder het premierschap van de conservatief Edward Heath, waar in '72 tijdens Bloody Sunday 14 ongewapende mannen werden doodgeschoten door Britse militairen. De rol van de Britse politie en leger is omstreden in het conflict omdat zij vaak de kant kozen van de unionisten. Daarenboven waren ze betrokken in verschillende moorden en bemoeilijkten ze het

juridisch onderzoek, aldus het Ballast-rapport (O'Loan, 2007). De conflicten versterkten de schok na de oliecrisis in '73 en stortten het Verenigd Koninkrijk in een economische stilstand en sociale onrust in de jaren '70.

2.1.4. Verenigde Staten

Gekenmerkt door duurzame economische expansie beleefde de VS een steile groei van de middenklasse en bevolking in het algemeen, vooral in de steden (Blas, 2010). De Amerikaanse samenleving werd in 1963 opgeschrikt door de moord op president John F. Kennedy. Zijn opvolger Lyndon Johnson maakte hier goed gebruik van en drukte de agenda van Kennedy door (Woods, 2006). Diens sociale hervormingen werden mee vooruit gestuwd door de groeiende Civil Rights Movement van Martin Luther King (Dallek, 2004). Daarnaast werd het fenomeen van de tegencultuur steeds groter, aangevuurd door de oppositie tegen de Vietnamoorlog en de seksuele revolutie.

Johnson verdween van het toneel na aanhoudende kritiek over de Vietnamoorlog. Republikein Richard Nixon buitte dit goed uit en maakte in '69 een einde aan de hoogconjunctuur van de Democraten (Gould, 2010). Het ongenoegen escaleerde evenwel in de jaren '70 toen de VS werd geconfronteerd met economische stagflatie, wat leidde tot verschillende rellen in de grote steden. Dit bewoog de president ertoe om in '71 de goudstandaard te schrappen, beter bekend als de Nixon-schok (Bordo & Eichengreen, 1991). Niet geholpen door de oliecrisis stapte Nixon uiteindelijk zelf op in augustus '74 ten gevolge van het Watergateschandaal (White, 1975).

2.1.5. Sovjet Unie

Het begin van de jaren '60 viel samen met het einde van het Chroesjtsjov-tijdperk, die een politiek van destalinisatie voerde en zo de repressie in binnen- en buitenland liet ontdoeien (Taubman, 2004). Na een interne machtsstrijd werd Chroesjtsjov in 1964 buiten gewerkt vanwege gefaalde hervormingen en zijn individualistische leiderschapsstijl (Baylis, 1989) (Service, 2009). Leonid Brezjnev werd de nieuwe leider en installeerde het collectief leiderschap. Na de mislukte economische hervormingen van Kosygin in '65 verstevigde Brezjnev toch zijn positie en luidde zo

een lange periode van stabiliteit in (Bacon & Sandle, 2002) (Brown, 2009). Zijn regime ging evenwel zwaar gebukt onder een constante economische stagnatie, wat nog verergerde na de Nixon-schok. Grootste oorzaken waren echter vooral de overcentralisatie en conservatieve staatsbureaucratie ten gevolge van de gerontocratie.

Op militair vlak ontplooide Brezjnev vanaf '65 grote investeringen door het nucleair en conventioneel arsenaal flink uit te breiden. Hierdoor bereikten de Sovjets begin jaren '70 nucleaire pariteit met de VS waardoor het zichzelf consolideerde als supermacht (Bacon & Sandle, 2002). Daarnaast was er zowaar sprake van een bescheiden sociale revolutie, zo werden rockmuziek en jeans gelegaliseerd, nochtans bekritiseerd als symbolen van de Westerse cultuur (Bacon & Sandle, 2002) (Brown, 2009). Sovjetdissidenten en mensenrechtenbewegingen werden niettemin blijvend onderdrukt door de KGB (Bacon & Sandle, 2002).

2.2. Buitenlandse dynamiek in Griekenland, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten en Sovjet Unie

Het buitenlands beleid van de grote mogendheden wordt op gestandaardiseerde en systematische wijze getoetst aan contextuele evoluties in het kader van de Koude Oorlog, hun rol in de wereldpolitiek en in welke mate diens binnenlands beleid dat beïnvloedt.

2.2.1. Griekenland

Het Grieks buitenlands beleid werd getekend door de ogenschijnlijke onoplosbaarheid van interne problemen en het verlangen om de linkerzijde te marginaliseren. Dat zorgde voor externe desinteresse wat zich vertaalde in een irrationele en ethnocentrische buitenlandse politiek. De Grieken waren niet meer dan een pion op het internationale schaakbord (Legg, 1969). Zo was Griekenland een schoolvoorbeeld van de Westerse naoorlogse inmenging door toedoen van de Trumandoctrine, met zowel financiële als militaire steun van respectievelijk de VS en de NAVO (Perkins, 1995).

De liefde van de Grieken tegenover de Amerikanen was louter van materiële aard: het was de beste bescherming tegen het sterk gemobiliseerde Bulgaarse leger (als onderdeel van het Warschaupact) en deed de economische motor aanzwengelen (Chourchoulis & Kourkouvelas, 2012). Dat het een wederzijds verstandshuwelijk was, bleek evenwel in 1962 wanneer de VS haar steun officieel opzegde. Door de Detente was het sovjetgevaar namelijk iets verminderd. Griekenland was inmiddels wel erg afhankelijk geworden van het Amerikaanse infuus en de aankondiging kwam bijgevolg hard aan.

De band met de VS verslechterde helemaal na het uitbreken van de Cyprus-crisis in '64, toen de Amerikanen neutraal bleven (Chourchoulis & Kourkouvelas, 2012). De nieuwe regeringsleider Georgios Papandreou richtte vervolgens zijn blik oostwaarts en begon de handel met sovjetstaten op te drijven. Toen hij in '65 echter inging op een uitnodiging van het Kremlin schoot de VS opnieuw wakker en spoorde het de oppositie binnen zijn regering en partij aan (Rizas, 2013) (Legg, 1969). Datzelfde jaar moest Papandreou ontslag nemen en stortte Griekenland in een regeringscrisis wat in '67 uitmondde in het kolonelsregime. De VS aanvaardden de militaire junta als ware het een *fait accompli* en in 1970 verhoogde Nixon zelfs de samenwerking. (Chourchoulis & Kourkouvelas, 2012) (Legg, 1969) (TIME, 1972). De junta was in tegenstelling tot Papandreou immers rabiaat anticommunistisch en het contact met de Sovjet Unie werd bevroren (Rizas, 2013).

Wanneer in '74 de Cyprus-crisis in het gezicht van de kolonels ontplofte, stuikte het regime in elkaar. Het Westen kwam niet tussenbeide en maakte zo het anti-amerikanisme onder de Griekse bevolking compleet, dat de VS vereenzelvigde met de junta (Chourchoulis & Kourkouvelas, 2012).

2.2.2. Turkije

De Turkse buitenlandse politiek werd vooral beïnvloed door de conjuncturele spanningen van de Koude Oorlog en de ontwikkelingen omtrent de Cyprus-kwestie. Zo kon je het buitenlands beleid opdelen in twee periodes: voor en na 1964 (Athanasopoulou, 1995) (Aydin, 2000). Voorheen was er sprake van een haast uitsluitend pro-Westerse houding tot dat de Amerikaanse president Johnson in '64 zijn inmiddels beruchte *Johnson letter* verstuurde naar aanleiding van een escalatie in het

Cyprus-conflict. Hierin verkondigde hij dat de NAVO geen onvoorwaardelijke bescherming zou bieden tegen Russische dreiging wanneer dat het gevolg zou zijn van Turkse éénmansacties (nl. interveniëren in Cyprus). Turkije voelde zich in de steek gelaten en voerde vanaf dan een assertievere politiek alsook zocht het in tijden van Detente toenadering – *rapprochement* – met de Sovjet Unie (Bölükbaşı, 1988) (Aydin, 2000).

De aanvankelijk goede band met het Westen viel eenvoudig te verklaren: de Turkse economie had nood aan buitenlandse hulp. Dit klonk als muziek in de Amerikaanse oren die maar wat graag hun Marshallplan en Trumandoctrine ontrolden. Het lidmaatschap bij de NAVO had eveneens interne redenen, regeringspartij DP vreesde een ondemocratische machtsovername door de kemalisten en achtte die kans veel kleiner onder Westerse auspiciën (Ülman, 1972) (Aydin, 2000).

De relatie met de VS raakte echter ook al voor '64 bekoeld. Zo deed in '62 de Cubaanse raketten crisis, mee aangestoken door Amerikaanse raketbases op Turks grondgebied, de Turken beseffen dat ze kwetsbaar waren en vooral als *cliënt* moesten dienen. Dit zorgde bij het volk voor groeiend anti-amerikanisme (Ahmad, 1977) (Aydin, 2000). Dat inzicht zette Turkije ertoe aan om zich internationaal voorzichtig te heroriënteren want het had op dat ogenblik geen medestanders in het Midden Oosten noch in de Derde Wereld en dus evenmin in de VN (wat nuttig zou worden in het Cyprus-conflict). Vanaf '65 was het buitenlands beleid er één met verschillende gezichten. De *rapprochement* met de Sovjet Unie verslechterde de band met de VS stelselmatig en bereikte een dieptepunt na de invasie op Cyprus in '74 (Couloumbis, 1983) (Aydin, 2000).

2.2.3. Verenigd Koninkrijk

De externe dynamiek van het Verenigd Koninkrijk kan niet worden bestudeerd noch verklaard zonder de Suezcrisis uit 1956 in acht te nemen. Die crisis betekende immers het einde van de mondiale invloed van de Britten in de wereld. Suez plaatste ook een bom onder wat nog over bleef van de Britse imperiale pretenties en versnelde de onafhankelijkheid van de kolonies (Van Humbeeck, 2016). Dit ging gepaard met de snelle technologische ontwikkeling van kernwapens en de opgang van de Europese

samenwerking, wat aanvankelijk aan het Verenigd Koninkrijk voorbijging (Greenwood, 2000). Later was er zowaar sprake van een ‘Suez-syndroom’. Zo traden de Britten na Suez nooit nog buiten hun grenzen op zonder dat ze vooraf de zegen en steun van de Amerikanen kregen (Van Humbeeck, 2016).

Eén van de weinige succesjes van de Britse buitenlandse politiek was de *Test Ban Treaty (TBT)* in ‘63 die het testen van nucleaire wapens verbood, het betekende de start voor het proces van de wapenbeperking en de Detente. Macmillan wierp zich op als facilitator van de gesprekken en oefende druk uit op Kennedy, zijn actieve rol vloeide vooral voort uit de wanhopige drang naar politiek succes om zijn dalende populariteit in eigen land te counteren (Burns, 2013) (Greenwood, 2000). TBT mondde in ’68 uit in het non-proliferatieverdrag dat het bezit van kernwapens beperkte, daarna begonnen de SALT-gesprekken over het probleem van de wapenwedloop (Paterson, 2009). Het was de laatste bijdrage van de Britten aan de ontwikkeling van de Koude Oorlog, nadien werd het uitgesloten uit discussies die exclusief voor de supermachten – VS en SU – waren voorbehouden.

Een andere opmerkelijke gebeurtenis was de aankondiging van Wilson dat het Verenigd Koninkrijk zich tegen ‘71 zou terugtrekken uit alle Britse basissen in het Verre Oosten. Dit was een rechtstreeks gevolg van (te) hoog oplopende defensiekosten en een evacuatie van het centrale strijdveld van de Koude Oorlog. In die zin was het een betekenisvol signaal dat de Britten zichzelf niet langer beschouwden als een belangrijke strijdkracht op het globale toneel van de Koude Oorlog (Shlaim, Jones & Sainsbury, 1977) (Greenwood, 2000).

Grosso modo kunnen we besluiten dat de Britse regering in deze periode bezorgd was over zowel defensie als Detente. Economische kwetsbaarheid, financiële crisis en een hoge defensiefactuur waren echter te veel van het goeie en resulteerde in de beslissing om vanaf ’67 militair vooral actief te zijn in de NAVO-zone (Greenwood, 2000).

2.2.4. Verenigde Staten

In de naoorlogse periode werd de VS de dominante economische kracht met een brede invloedssfeer in de wereld, mede dankzij grote beleidsdaden als het Marshallplan en de

Trumandoctrine. Zo werd een indammingspolitiek toegepast om de Sovjet-expansie in te dijken, hieruit vloeiden een reeks proxy-oorlogen voort met wisselend succes.

Vanuit partijpolitiek standpunt trokken de Democraten resoluut de anticommunistische kaart en steunden de oorlogen in Korea en Vietnam. Na 1970 splitste de partij en nam men een softe *duiverige* houding aan, de harde *haviken* sloten zich aan bij de neoconservatieve beweging en steunden het buitenlands beleid van de Republikeinen (Lipset, 1988). De Republikeinen waren dan weer verdeeld in een isolationistische flank en een internationalistische vleugel onder leiding van Eisenhower. Sinds de jaren '50 werd hun beleid gekenmerkt door intens Amerikaans nationalisme, zware oppositie tegen het communisme en fervente steun aan Israël (Dueck, 2010).

Het meest kritieke moment werd beleefd tijdens de Cubaanse rakettencrisis in 1962 toen de Verenigde Staten en de Sovjet Unie op de rand van een kernoorlog stonden. De crisis eindigde in een compromis en leidde eind jaren '60 zelfs tot nucleaire ontwapening en betere relaties, beter bekend als respectievelijk het SALT-akkoord en de Detente (Munton & Welch, 2006).

Een rode draad en heikele kwestie doorheen heel deze periode was de Vietnamoorlog, een uitwas van de indammingspolitiek. Een eerste intensifiëring vond plaats in '64 toen president Johnson de militaire kracht verhoogde n.a.v. het Tonkin-incident. Wanneer in '68 echter de Viet Cong-rebellen het Tet-offensief lanceerden, was het hek helemaal van de dam (Woodruff, 2006). De oorlog werd steeds ruwer en nuttelozer terwijl de Amerikaanse betrokkenheid bleef toenemen. Dit lokte intern veel protest uit en resulteerde in een heuse anti-oorlogsbeweging. Johnson zag zijn populariteit zienderogen dalen, kwam daardoor niet op met de verkiezingen en besloot vredesgesprekken te zullen aanknopen (Gould, 2010). Uiteindelijk verliet de laatste Amerikaanse militair pas in augustus '73 het Vietnamese grondgebied (Kolko, 1985).

2.2.5. Sovjet Unie

De Sovjet Unie manifesteerde zich na WO II als één van de twee supermachten, een positie die zij kon handhaven dankzij haar militaire sterkte, communistische partijen in verschillende landen, wetenschappelijke innovatie en het Oostblok als bufferzone.

Als tegenhanger van het Marshallplan presenteerde het COMECON, dat moest dienen als raamwerk voor de planeconomie in haar socialistische wereldsysteem van staten. De militaire poot was het Warschaupact als tegengewicht voor de NAVO (Zwass, 1989).

Het officiële buitenlands beleid van de Sovjet Unie, zoals geformuleerd in '56 en herhaald door Brezjnev in '66 op het partijcongres, behelsde vier basisdoelstellingen: *1) het veiligstellen van gunstige voorwaarden voor de groei van het communisme; 2) het versterken van de broederlijkheid tussen socialistische staten; 3) het steunen van vrijheidsbewegingen in ontwikkelingslanden en 4) vreedzame coëxistentie, mits weerstand tegen het imperialisme, teneinde een nieuwe wereldoorlog te vermijden* (Edmonds, 1983). Officieus bleef men toch lang de lijn van Lenin volgen die stelde dat de Sovjet Unie buitenshuis streefde naar een afspiegeling en verlengde van het beleid in eigen land (Edmonds, 1983). In werkelijkheid stak er evenwel één doelstelling bovenuit, met name het behoud en de verbetering van nationale veiligheid en hegemonie over Oost-Europa (Donaldson, 1992).

De destalinisatie onder Chroesjtsjov en de doorgedreven vreedzame coëxistentie door Brezjnev bleven niet zonder brokken op buitenlands vlak en veroorzaakten vanaf '62 de Sovjet-Chinese breuk, beter bekend als het rode schisma. China voelde zich niet langer gesteund en stuurde aan op een geleidelijke verslechtering van de relatie met de Sovjet Unie. Ook in Oost-Europa was het hommeles met als uitschieter de Praagse Lente in '68. Voortgestuwd door politieke, regionale en economische onvrede predikte de nieuwe leider Alexander Dubcek “socialisme met een menselijk gelaat”. Hoewel hij ogenschijnlijk loyaal leek aan Moskou voerde hij intern een gematigde koers die hij moest bekopen met een invasie van de troepen van het Warschaupact (Edmonds, 1983).

De Praagse Lente bleef niet zonder gevolgen en in de nasleep ervan werd de Brezjnevdoctrine afgekondigd. Die stelde dat “broederlijke solidariteit belangrijker is dan nationale soevereiniteit”, wat concreet betekende dat geen enkel land het Warschaupact kon verlaten of het communisme kon verslappen. Zo plaatste de Sovjet Unie eindelijk zijn tegenzet tegen de Trumandoctrine en kon men voortaan invallen zoals in Tsjechoslowakije legitimeren (Hasmath, 2012).

2.3. Belangen in Cyprus voor Griekenland, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten en Sovjet Unie

Uit de binnenlandse en buitenlandse dynamieken vloeien voor elke grootmacht enkele belangen voort met betrekking tot Cyprus, zij worden per staat geïnterpreteerd.

De visie achter de buitenlandse politiek van **Griekenland** was erg beperkt en kon men bijna uitsluitend reduceren tot de Cyprus-kwestie. Gezien er van een eigen beleid weinig sprake was, liet men zich volledig opdringen in een keurslijf dat de Koude Oorlog en vooral de Amerikanen bepaalden. De belangen van Griekenland ten aanzien van Cyprus moet men bijgevolg vanuit die optiek beschouwen.

De enige uitzondering hierop was de enosisbeweging, die zowel op het Griekse vasteland als onder de Grieks-Cyprioten actief was. Die interne kracht heeft de onderhandelingen over Cyprus steevast bemoeilijkt daar men langs Griekse zijde nooit definitief de deur voor enosis wou sluiten en zo een duurzame oplossing heeft weerhouden. Een ander element, verwant aan de enosis-filosofie, was de etnische component waardoor men zich verantwoordelijk voelde om de Grieks-Cypriotische bevolking te beschermen. Tot slot speelden er ook politiek-strategische belangen die maakten dat het belangrijk was om Cyprus in de Griekse invloedssfeer te houden. Primordiaal voor de Griekse handelsbelangen was de ligging van Cyprus tegenover het Suezkanaal, een locatie die nog aan belang won na de Suezcrisis, waardoor het interessant was om samen te werken op het vlak van Defensie en Buitenlandse Zaken.

De Cyprus-kwestie stond centraal in het buitenlands beleid van **Turkije** en was van vitaal belang voor de Turkse regering en bevolking. De belangen hiervoor liepen ongeveer gelijk met Griekenland. Zo beschouwden zij enosis als de eerste fase van het *Megali Idea*, een renaissance van het Byzantijnse Rijk, waardoor het een zaak van nationale trots werd om dat te voorkomen. Ten tweede maakte de aanwezigheid van de Turks-Cypriotische gemeenschap de zaak bijzonder emotioneel en werd bescherming als evident beschouwd. Daarnaast was de geografische positie van het eiland van strategisch belang voor het Turkse veiligheidsbeleid en betekende het een toegang tot de open zee (Aydin, 2000). Bovendien bood het Cyprus-conflict een ideale uitweg om de binnenlandse onrust (tijdelijk) te kalmeren.

Het belang voor het **Verenigd Koninkrijk** was eenvoudigweg terug te brengen tot het behoud van de twee soevereine basissen op Cyprus. De leefbaarheid op lange termijn hiervan was voor de Britten van cruciaal belang. Daarnaast speelden ze, ondanks hun verantwoordelijkheid als *guarantor*, bewust tweede viool in het conflict. Na hun escapade als kolonisator was men de Cypriotische problematiek liever kwijt dan rijk en verschool men zich achter de VS (Mallinson, 2007). Sterker nog, door te hoge defensiekosten verkozen de Britten zelfs om de maritieme basissen zo weinig mogelijk te gebruiken. Het Suez-syndroom waarde duidelijk rond op het eiland.

Het belang van de Trumandoctrine is nauwelijks te onderschatten, de **Verenigde Staten** waren er als de dood voor dat Cyprus in Russische handen zou vallen. Het eiland was immers van militair-strategische goudwaarde. Dit was meteen het centrale belang, de Amerikanen waren amper geïnteresseerd in een re-integratie van de Cypriotische samenleving (Mallinson, 2007). Een ander militair aspect waren de belangen van de NAVO, de VS wilde absoluut een oorlog tussen lidstaten Griekenland en Turkije voorkomen. In die zin streefde men ernaar om beide staten te bevredigen inzake de Cyprus-kwestie, zoals tevergeefs getracht met het Acheson-Ball plan¹. Minder bekend is dat de Amerikanen ook de belangen van Israël verdedigden en waakten over hun veiligheid (Fouskas, 2005). De VS beschouwden de Cyprus-kwestie als een conflict met globale dimensies in de context van het Midden Oosten waarin de veiligheid en verdediging van Israël van doorslaggevend belang waren voor de Verenigde Staten, zoals gebleken is in de Jom Kipoeroorlog².

Op korte termijn waren de belangen voor de **Sovjet Unie** tweeledig, zo wou men de politieke en militaire invloed van de SU verhogen en beschouwde men tegengas tegen de NAVO en de VS als een voorwaarde om de Sovjet-invloed uit te breiden in het Midden Oosten. Het belang op lange termijn was eenduidig: de potentiële dreiging van de zuidoostflank van de NAVO ontmantelen door de landen in de regio te neutraliseren, waaronder Cyprus (Fouskas, 2005). Om dezelfde reden waren de Russen zowel tegen enosis als taksim, men wilde absoluut geen aanwezigheid van de NAVO op Cyprus om de onafhankelijkheid van het eiland te kunnen bewaren.

¹ Acheson-Ball plan: zie p. 13.

² Jom Kipoeroorlog: een militair conflict in oktober 1973 tussen Israël en een coalitie gevormd door Egypte en Syrië, waar Makarios hulp weigerde aan de VS om Israël te beschermen.

Daarnaast paste het conflict in de lijn van de doelstellingen van het buitenlands beleid van de SU: weerstand bieden tegen het imperialisme en steun geven aan vrijheidsbewegingen. De Brezjnevdoctrine was hier een ideaal vehikel voor.

3. Analyse van de kwestie Cyprus

Het Cyprus-conflict werd getekend door een reeks belangrijke gebeurtenissen, aan de hand daarvan reikt het onderzoek verklaringen aan op de vraag: welke rol speelden de buitenlandse mogendheden in het Cyprus-conflict tussen 1960 en 1974?

3.1. Gebeurtenissen

De kwestie omvat drie sleutelmomenten: de onafhankelijkheid in '60, het uitbreken van de burgeroorlog in '63 en de Turkse invasie in '74. Zij keren deels terug in de vijf grote incidenten die Chaim Kaufmann³ aanstipt, met aanvulling van de nationalistische rebellie in de jaren '50, de mislukte zuivering in '67 en de Griekse staatsgreep in '74. De gebeurtenissen worden chronologisch verklaard met bijzondere aandacht voor de interactie tussen de verschillende actoren en hun onderlinge machtsverhoudingen. Na afloop worden de uitkomsten in balans gelegd met de belangen van de respectievelijke grootmachten.

3.1.1. De nationalistische rebellie in de jaren '50

Hoewel deze gebeurtenis buiten de bewuste tijdspanne viel, nam ik het toch op in het onderzoek omdat hier de kiemen gelegd zijn voor de escalatie in de jaren '60 en '70. Dit incident ging over de rebellen van EOKA⁴ die op gewelddadige wijze ijverden voor enosis, vaak door middel van guerrilla-aanvallen of terroristische aanslagen. Aanvankelijk hadden ze het vooral gemunt op Britse officieren maar mettertijd werden ook Turks-Cypriotische burgers een doelwit.

Het frappante was dat EOKA uitsluitend bestond uit etnische Grieken, de link met Griekenland was bijgevolg niet ver te zoeken (Crawshaw, 1978) (Borowiec, 2000). Zo pleitte Paul I, Koning der Hellenen, al in 1948 voor enosis. Sterker nog, in een interview met The New York Times richtte hij zich expliciet tot het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten en bood hen in ruil enkele maritieme basissen aan.

³ Kaufmann, C. (2007). An Assessment of the Partition of Cyprus. *International Studies Perspective* 8: 206-223.

⁴ EOKA staat voor 'Nationale Organisatie van Cypriotische Strijders'.

De rebellen werden gestuurd vanuit Griekenland met als doel om Cyprus te dekoloniseren van de Britten om zo enosis te kunnen bewerkstelligen, weliswaar gesteund door lokale gezaghebbers als aartsbisschop Makarios en de Grieks-orthodoxe kerk. Om de rebellie de kop in te drukken, besloten de Britten om Turkse agenten afkomstig uit Turkije te rekruteren, waardoor de communautaire relaties nog verder polariseerden. Al gauw richtten zij binnen de Turks-Cypriotische gemeenschap hun eigen militie genaamd TMT⁵ op (Crawshaw, 1978) (Borowiec, 2000). De rellen liepen op die manier volledig uit de hand waarop het Verenigd Koninkrijk in '56 een conferentie hield samen met Griekenland en Turkije om het geweld te stoppen. Dat leverde echter niets op en sindsdien was het duidelijk dat een toekomstig akkoord alle belangen van de drie grootmachten moest behartigen. De gefaalde conferentie en de intensifiëring van de rellen verhoogden de druk van Griekenland en de publieke opinie op de Britten om een oplossing te vinden. Dit leidde tot rechtstreekse gesprekken met Makarios en een merkwaardige ruil: de Britten mochten de volledige soevereiniteit over hun maritieme basissen behouden terwijl Cyprus zelfbeschikking in de plaats kreeg. Makarios moest EOKA dus zelf maar zien te beteugelen (Foley, 1964).

Interactie tussen actoren

De machtsverhoudingen tussen de verschillende buitenlandse mogendheden waren opmerkelijk en interessant in vergelijking met de jaren die erop volgden omdat het Verenigd Koninkrijk toen nog handelde vanuit de rol als kolonisator. Ondanks het feit dat de Britten op dat ogenblik als enige grootmacht effectief recht van spreken hadden, merkte je dat ze erg slap handelden. Zo lieten ze zich onder druk zetten door Griekenland om maatregelen te treffen terwijl het de Grieken zelf waren die via EOKA de rebellie aanstookten. Niet toevallig viel dit samen met de Suezcrisis waardoor de Britten op dat moment andere katten te geselen hadden en duidelijk een kwetsbare tijd doormaakten. De beslissing om de Turkse politie in te schakelen getuigde hiervan, de Britten hadden geen voeling met de Cypriotische werkelijkheid. Turkije van zijn kant raakte nu voor het eerst echt betrokken.

⁵ TMT staat voor 'Turkse Verzetsorganisatie' en ijverde voor taksim, de splitsing van het eiland.

Wat betreft de Cyprioten zelf verging het hen zoals de burgers in andere kolonies: zij werden over het hoofd gezien. Enkel de geestelijkheid was een gesprekspartner voor de politiek en zij speelden onder één hoedje met Griekenland. Aartsbisschop Makarios zag namens de Grieks-orthodoxe kerk immers zijn kans schoon om meer macht te verwerven.

3.1.2. Republiek Cyprus onafhankelijk in '60

De onafhankelijkheid was het eerste sleutelmoment in het Cyprus-conflict. Hoewel het einde van de Britse kolonisatie een hoogtepunt had moeten zijn voor het Cypriotische volk was het daarentegen het startschot voor veel miserie. De Cyprioten kregen immers geen inspraak bij de onderhandelingen en werden opgezadeld met een grondwet vol structuurfouten die de communautaire spanning verder oppoekte.

De oorzaak lag in de aanloop naar de onafhankelijkheid toen men in '57 een uitweg zocht uit de nationalistische rebellie. Griekenland pleitte voor enosis terwijl het Verenigd Koninkrijk liever de volledige controle over het eiland behield. Turkije, dat door de nakende ontknoping nauwer betrokken werd, huiverde bij de gedachte aan een Griekse annexatie en pleitte dan voor taksim, een *dubbele enosis* zeg maar. Een compromis moest bijgevolg de oplossing bieden en dat werd een onafhankelijk Cyprus. Het akkoord werd in '59 ondertekend te Zürich door de drie grootmachten, zonder een Cyprioot aan de tafel. De vertegenwoordigers van de Grieks-Cypriotische en Turks-Cypriotische gemeenschappen werden markant genoeg pas uitgenodigd bij de ratificering van het verdrag in Londen. Makarios weigerde aanvankelijk het verdrag te aanvaardden maar gezien Griekenland zijn weigering niet steunde, het had al getekend in Zürich, werd Makarios zo voor een voldongen feit gesteld (King, 1963) (Kyriakides, 1968).

Interactie tussen actoren

Waar tijdens het EOKA-geweld de Britten nog kop van Jut waren, wisten zij finaal tijdens de onderhandelingen toch het laken naar zich toe te trekken. De Grieken sloegen er niet in om enosis te realiseren en de Turken konden evenmin een opdeling van het eiland in de wacht slepen terwijl de Britten zich wel wisten te verzekeren van hun strategische belangen. Zo behielden ze twee militaire basissen in Akrotiri en

Dhekelia. Dat toonde aan dat het eigenbelang van Griekenland en Turkije toch sterk primeerde ten opzichte van hun respectievelijke gemeenschappen.

3.1.3. Burgeroorlog in '63 – '64

De burgeroorlog was het tweede kantelpunt in de Cyprus-kwestie en vormde het grootste incident in de jaren '60. De oorlog begon met *Bloody Christmas* in '63 en betekende het feitelijke einde van de Republiek als dusdanig, de grootste gevechten verminderden zodra de VN-vredesmissie operationeel werd in maart '64. Het was niettegenstaande nog wachten tot augustus datzelfde jaar op een werkelijk staakt-het-vuren na een korte Turkse luchtaanval.

De verklaring voor het escaleren van de onvrede en het uitbreken van de oorlog lagen in het falen van de grondwet. Net zoals het idee van de onafhankelijkheid op zich was dat één groot compromis, opgesteld door de drie betrokken grootmachten. De wetgeving zat vol constructiefouten waardoor het maatschappelijke leven onwerkbaar werd. Zo werd de grondwet gekenmerkt door absurd bi-communitarisme, een gekunsteld evenwicht om de traditionele animositeit tussen Griekenland en Turkije niet nog meer te verhitten. Men wou tijdens de onderhandelingen immers geen duimbreed aan elkaar toegeven, ook al strookte de representativiteit niet met de realiteit in Cyprus. Hoewel de Britten het best op de hoogte waren over de werkelijke verhoudingen kwamen zij hier niet in tussen. Door het behoud van de twee maritieme basissen waren hun belangen namelijk al verzekerd. Sterker nog, het Verenigd Koninkrijk erkende alleen de onafhankelijkheid zolang het bestaan van de basissen werd gegarandeerd.

Een voorbeeld uit de grondwet om de grote rol van de buitenlandse mogendheden te illustreren, was het feit dat zowel Griekenland als Turkije enkele honderd troepen mochten ontplooiën op het eiland. Zodra de noodtoestand uitbrak, werden zij ingeschakeld om de nationalistische militieën in beide gemeenschappen te trainen en te leiden (Kyle, 1984) (Markides, 1998). De verklaring dat het verdrag voorzag in de permanente stationering van Griekse en Turkse troepen op Cyprus was een rechtstreeks gevolg van de Griekse en Turkse betrokkenheid in de opmaak van het grondwettelijke kader voor Cyprus. De aanwezigheid van Griekse en Turkse

bewapende legers op Cyprus toonde nogmaals de onwil aan van Griekenland en Turkije om de ontwikkeling van een Cypriotisch politiek bewustzijn toe te staan (Kyriakides, 1968).

Interactie tussen actoren

Toen de consociationele machtsdeling onwerkbaar bleek, begonnen de *guarantors* met directe politieke ingrepen. Zo kwamen de Grieks-Cyprioten onmiddellijk onder de controle van Athene (Byrne, 2000). Waar er vooraf nog enigszins sprake was van een zeker partnerschap, de Griekse politieke elite pleegde al eens te overleggen met Makarios, was dat voortaan niet langer aan de orde. De gewijzigde machtsverhouding was duidelijk. Een pijnlijke illustratie hiervan was de Cypriotische Nationale Garde, dat door Makarios in het leven was geroepen ter vervanging van het bicommunautaire leger dat nooit had bestaan. Zo werd de Garde geleid door extreme nationalist en officiers uit het Griekse leger, wat betekende dat de sterkste kracht in de Grieks-Cypriotische gemeenschap niet onder controle stond van de overheid en zelfs tegen hen werd gebruikt (Patrick, 1976) (Markides, 1977). In '67 smeekte Makarios logischerwijze de Verenigde Staten om de Garde te ontmantelen maar zijn poging was tevergeefs.

Turkije van zijn kant bleef evenmin langs de zijlijn staan. Toen de oorlog uitbrak in december '63 dreigden de Turken om Cyprus binnen te vallen maar zij werden teruggefloten door president Johnson van de VS⁶. De Amerikanen dreigden bij een inval de bescherming van Turkije tegen de Sovjet Unie op te zeggen (Hart, 1990).

Het was helder dat de burgeroorlog de interesse van de Amerikanen in Cyprus had vergroot en zij meer gezag hadden dan de regionale grootmachten.

Het Verenigd Koninkrijk was ondertussen verlost van zijn verantwoordelijkheid als kolonisator en liet de bluswerken bewust over aan de *ethno-guarantors*, Griekenland en Turkije. De Britten trokken niettemin één rode lijn: van de soevereine basissen blijf je af. Na het uitbreken van de noodtoestand in '63 stopten ze zelfs met het betalen van huur voor de basissen aan de Cypriotische overheid.

⁶ Een verwijzing naar de beruchte *Johnson letter*, zoals reeds besproken op p. 21.

3.1.4. De mislukte etnische zuiveringscampagne in '67

De mislukte zuivering van november '67 was een minder bekende gebeurtenis om de eenvoudige reden dat ze mislukt was. En dus weinig impact heeft gehad. Doorgaans werd het enkel opgenomen in de statistieken omdat er op één dag opvallend veel slachtoffers zijn gevallen, 27 doden om precies te zijn, in een relatief rustige periode in het conflict (na de burgeroorlog en voor de Griekse staatsgreep). Ik behandel het toch in het onderzoek omdat het een interessant voorval is om de rol van de buitenlandse mogendheden te bestuderen.

Het incident ging over een bijzonder bloedige aanval van de Cypriotische Nationale Garde op Kophinou, een Turks-Cypriotische enclave, met de reeds vermeldde dodentol. De mislukte zuivering sloeg echter op het verijdelen van een reactie uit Turkije, die een zware invasie beraamden.

Er waren verschillende verklaringen voor de schijnbaar plotse aanval en waarom de Turkse tegenreactie niet doorging. Het begon met de bezetting van de belangrijke hoofdweg tussen Limassol en Nicosia door de Turks-Cypriotische militie T.M.T.. De weg was bovendien de enige toegang tot het gemengde dorp Ayios Theodoros en bijgevolg niet toegankelijk voor Grieks-Cyprioten. Hierop vroeg de Grieks-Cypriotische politie bescherming van de VN-vredesmacht, wat door de Turken als partijdig werd ervaren en hun positie nog onverzettelijker maakte. Opmerkelijk: T.M.T. stond onder commando en in direct contact met Ankara. Toen er bij een derde passage schoten werden gelost door TMT sloeg de Cypriotische Nationale Garde toe, geleid door de zwaar bewapende nationalistische extremist Grivas en Griekse officieren. De licht bewapende militanten werden collectief vermoord en Kophinou werd verwoest (Harbottle, 1968).

De lynchpartij zette kwaad bloed in Turkije en maakte zich op voor een allesvernietigende tegenzet. De Turken voelden zich bedrogen, ze hadden immers vele jaren een oogje dichtgeknepen omtrent de Griekse militarisering op Cyprus. Zo overschreed die inmiddels ruim het maximum aantal militairen dat was toegelaten

volgens de wetgeving inzake de permanente stationering van troepen⁷. Turkije wilde de Verenigde Staten niet voor de borst stooten en zag daarom de toename door de vingers. De Amerikanen geloofden *off the record* dat (dubbele) enosis de enige echte oplossing was voor de Cyprus-kwestie, met inbegrip van de Turkse belangen, zoals in '64 tevergeefs geprobeerd via het Acheson-Ball plan. Door middel van een stelselmatige aangroei van Griekse soldaten hoopte de VS dat vreedzaam te realiseren. Wederom tevergeefs (Dodd, 2010).

Terug naar de kwade Turken, zij brachten ondertussen alles in gereedheid om Cyprus binnen te vallen. Terwijl ging op het Witte Huis opnieuw de alarmbel af om voor de tweede maal een Grieks-Turkse oorlog te vermijden. Ditmaal wou president Johnson geen brief schrijven naar Ankara gezien zijn vorige zending de relaties tussen Turkije en de Sovjet Unie had verbeterd. Hij besloot Cyrus Vance, een voormalig defensie-minister, op pad te sturen. Die werkte een voorstel uit samen met U Thant, toenmalig Secretaris-Generaal van de VN. Het voornaamste element uit dat voorstel was dat Turkije niet zou aanvallen als Griekenland zijn grote overtal aan troepen zou terugtrekken vanop Cyprus. Beide *ethno-guarantors* accepteerden de deal.

Het akkoord was een gedeeltelijke overwinning voor Turkije. Met oog op de toekomst was het heel belangrijk dat er minder Griekse troepen aanwezig waren op Cyprus. Elke toekomstige dreiging van een Turkse militaire interventie zou veel geloofwaardiger zijn dan voordien, toen het alleen de bovenhand had in de lucht (Dodd, 2010).

Interactie tussen actoren

De houding van Turkije gaf aan dat de Turkse regering voorrang gaf aan haar internationaal beleid, men wilde in de eerste plaats aandacht geven aan het verzorgen van de relaties met de Verenigde Staten en de Sovjet Unie. De Turken wedden echter wel op twee paarden, zo verkozen ze een goede band met de VS maar toen die relatie steeds moeilijker werd (cfr. Cubaanse raketten-crisis, Johnson letter, ...) wou men de Russen achter de hand houden. Hoe dan ook moest Cyprus passen in de verhouding tussen vraag en aanbod van de internationale diplomatie (Denktash, 1967). Die balans zag er alvast positief uit na de crisis van '67. Turkije beschouwde het als een

⁷ Die was tussen 1963 en 1967 opgelopen tot 30 000 Griekse eenheden terwijl Griekenland slechts recht had op 950 manschappen (Dodd, 2010).

overwinning dat de Amerikanen de VN moesten inschakelen om de deal te doen slagen, de Turken voelden zich bevrijd van de Amerikaanse dominantie in hun Cyprus-beleid.

In tegenstelling tot wat Turkije dacht, was Griekenland evenmin ontevreden. Dat kwam deels omdat de militaire junta net de macht had gegrepen en zij zich gesteund voelden door de VS. De Amerikanen konden hun anticommunistisch programma wel smaken en hadden de Griekse troepen op Cyprus gered van een Turkse overrompeling. Bovendien heerste er financiële opluchting dat de hoge kosten voor de troepenmacht op het eiland niet meer moesten worden opgehoest. Daarenboven had men Cyprus niet moeten opgeven, zo zwaaiden Griekse officieren nog steeds de plak in de Cypriotische Nationale Garde.

De Verenigde Staten van hun kant blikten tevreden terug op hun succesvolle diplomatieke operatie, die opsteker konden ze wel gebruiken in volle Vietnamoorlog. Deze keer hadden ze hun invloed aangewend om een oorlog tussen twee NAVO-lidstaten te voorkomen zonder daarbij de Turken te affronteren. De VS had zo wel aangegeven Turkije belangrijker te vinden dan Griekenland (Dodd, 2010). Zo zag je dat de Amerikaans-Turkse relatie er één van geven en nemen was, de VS leidde de dans maar Turkije mocht zeker geen andere danspartner kiezen.

De rol van de Sovjet Unie in de crisis van '67 was interessant, zij hebben achter de schermen een aantal beslissingen in een bepaalde richting gestuurd. Door hun avances met Makarios⁸ en Turkije was het opnieuw de VN die tussenbeide moest komen en niet de NAVO. Het decimeren van de Griekse troepenmacht kwam hen eveneens goed uit aangezien daardoor de kans op enosis kleiner werd, Cyprus onafhankelijk zou blijven en dus beïnvloedbaar.

De macht van de Cypriotische gemeenschappen werd intussen gereduceerd tot die van toeschouwer, hun lot lag in de handen van de regionale spelers.

⁸ Reeds besproken op p. 13.

3.1.5. Griekse staatsgreep en Turkse invasie in '74

De Griekse staatsgreep en de Turkse invasie waren onlosmakelijk met elkaar verbonden en veroorzaakten de grootste kentering en meeste slachtoffers in de geschiedenis van het conflict. De rol van de buitenlandse mogendheden was fundamenteel in de twee incidenten en bepaalden waarom beide konden plaatsgrijpen.

Een rechtstreekse aanleiding voor de Griekse coup was zonder twijfel het overlijden van generaal Grivas in januari '74, waardoor EOKA B onder directe controle van de Griekse junta kwam te staan⁹. Toen Makarios hier lucht van kreeg, verzocht hij hen om het Cypriotische grondgebied te verlaten. Het kolonelsregime kampte in Griekenland echter met interne problemen en de confrontatie met Makarios creëerde een soort van nu of nooit moment. De machtsstrijd van EOKA B met Makarios ging hoe dan ook ooit leiden tot een vertrek van één van beide en de kolonels wouden beslist niet verliezen (Denktash, 1988). Zodus stootte de junta op 15 juli dat jaar Makarios van de troon.

Hoe kwam het dat de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk de staatsgreep zomaar lieten gebeuren? Een eerste factor was het Watergateschandaal dat toen in alle hevigheid woedde in het Witte Huis, Nixon had meer dan zijn handen vol met zijn binnenlandse politiek. Uiteraard waren de Amerikanen op de hoogte maar Nixon was niet in staat om een sterke persoonlijke rol te spelen. Bovendien moet hij tegenstrijdige signalen hebben ontvangen van zijn CIA-agenten in Griekenland, velen onder hen waren Amerikanen met Griekse roots die wel sympathie konden opbrengen voor enosis en het mogelijk stil zouden hebben gehouden (Theodoracopoulos, 1978) (Bölükbaşı, 1988) Een sympathie die niemand voelde voor Makarios omwille van zijn vermeend geflirt met de Sovjet Unie (Ertekün, 1984).

⁹ Georgios Grivas was één van de nationalistische leiders tijdens de rebellie in de jaren '50. Bij de onafhankelijkheid werd EOKA opgedoekt en vertrok hij naar Griekenland waar hij de graad van generaal behaalde. Hij maakte zijn comeback in Cyprus als leider van de Nationale Garde waarmee hij grondig van mening verschilde met Makarios en zo zijn tegenstander werd. Grivas wilde enosis op militaire wijze afdwingen en niet realiseren via onderhandelingen. Hij was verantwoordelijk voor de crisis in '67 en moest terug naar Athene. In '71 keerde hij stiekem terug naar Cyprus om EOKA B op te richten om Makarios het vuur aan de schenen te leggen en aanslagen uit te voeren op zijn medestanders. Bij zijn dood nam de junta de leiding over (Leonidas, 2008) (Denktash, 1988) (Kyriakides, 1968).

Daarnaast had meer druk uitoefenen op de Grieken moeilijkheden kunnen veroorzaken omtrent de Amerikaanse basissen op het Griekse territorium. Het Verenigd Koninkrijk zat uitzonderlijk niet op de lijn van de VS en was over het algemeen pro-Makarios en erg anti-junta. De Britten waren evenwel niet sterk genoeg om indruk te kunnen maken op de junta en, als puntje bij paaltje kwam, hoefde dat ook niet. Het kolonelsregime was immers pro-NAVO en zou de Britse basissen nooit bedreigen, de enige echte bekommernis van de Britten (Dodd, 2010).

Turkse invasie

Dat een Griekse staatsgreep een reactie van Turkije ging uitlokken, stond in de sterren geschreven maar het was vooral de nasleep van de coup die de gemoederen in Anatolië stevig verhitte en een felle tegenstoot in de hand werkte. De putschisten organiseerden immers een etnische zuivering gericht tegen de aanhangers van Makarios, zeker zo'n 2000 regeringsgezinde Grieks-Cyprioten werden vermoord of geëxecuteerd en belandden in massagraven. De Turks-Cyprioten van hun kant wisten dat het slechts een kwestie van tijd was vooraleer zij aan de beurt waren. Turkije moest dus snel reageren, des te meer omdat de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk overwogen om de nieuwe Sampson-regering te erkennen (Denktash, 1988). Met een kordaat optreden ging de Turkse regering goed scoren in eigen land, wier populariteit beter kon, en men was er zich goed van bewust dat Turkije een belangrijke partner was voor de NAVO. De opportuniteit om toe te slaan, was simpelweg te groot om het niet te doen. Bovendien geloofde Turkije niet dat de VS ging tussenkomen en waande men zich klaar voor een potentiële oorlog met Griekenland (Dodd, 2010).

Eerst polsten de Turken nog bij de Britten om samen te interveniëren, als mede-*guarantor*, of om toegang te krijgen via hun soevereine basissen, maar de Britten weigerden. Hun aanwezige troepen zouden ontoereikend zijn geweest, ze vreesden achteraf represailles en, vooral, er was geen Amerikaanse steun (Oberling, 1982). Kissinger wilde namelijk bij geen van beide NAVO-bondgenoten betrokken raken en stond evenmin te springen om Turkije tegen te houden, ze waren de golf van anti-amerikanisme na de *Johnson letter* nog steeds niet vergeten. Zodus zette het Turkse leger op 20 juli voet aan wal te Cyprus.

De eerste vredesoperatie van Turkije lichtte Sampson uit het zadel en bracht het kolonelsregime in Griekenland ten val. Vervolgens verzamelden alle betrokken partijen rond de tafel voor vredesgesprekken in Genève. Die mislukten echter waarop Turkije de **tweede fase van Operatie Attila**¹⁰ lanceerde. Wat zijn de verklaringen voor die ontwikkeling en waarom werd ze niet tegengehouden door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk?

Vooreerst waren de troepen van de junta nog steeds aanwezig op Cyprus, de ‘vrede’ was dus nog niet weergekeerd waardoor men snel moest handelen. Tijdsdruk was meteen de eerste reden voor het falen van de onderhandelingen. De deadline was de eerste bijeenkomst van de VN-Veiligheidsraad over de kwestie.

Turkije en de Turks-Cypriotische gemeenschap wilden de creatie van een federale staat terwijl Griekenland en de Grieks-Cypriotische gemeenschap de grondwet van 1960 in ere wilden herstellen, de VS en het VK schipperden daar wat tussen en probeerden vooral een compromis te vinden. Bijgevolg was het vooral Turkije dat ten alle prijzen wilde vermijden dat de kwestie zou besproken worden op de Veiligheidsraad vermits de internationale gemeenschap altijd de kant van Makarios¹¹ zou kiezen. Dat zou een evacuatie van de Turkse troepen betekenen en een afgang voor Turkije. De Turkse vertegenwoordiger bij de VN deed dan ook zijn uiterste best om de vergadering uit te stellen.

De Grieks-Cyprioten hadden er dus wel baat bij dat de gesprekken gingen stranden zodat de VN tijdig kon optreden en kozen zodoende voor subtiële verdragingsmaneuvers.

Het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten wilden toch bij voorkeur in Genève een akkoord bereiken, zij het om een andere reden. Het was met name de Sovjet Unie dat het Cyprus-conflict had geagendeerd bij de Veiligheidsraad en er was werkelijk niemand rond de tafel die de Russen mee in het bad wouden trekken. Men wilde de SU niet de kans geven om de reeds fragiele eenheid binnen de NAVO te verstoren (Dodd, 2010).

¹⁰ Operatie Attila was de codenaam in het Turkse leger voor de aanval.

¹¹ Makarios was tijdens de staatsgreep door de Britten naar Londen geëvacueerd en was fysiek dus niet aanwezig tijdens de onderhandelingen, hij werd vervangen door Clerides, een marionet van Makarios die na de overgave van Sampson als interim-president was aangesteld. De geest van Makarios domineerde echter wel de gesprekken, vooral omdat Griekenland in de touwen hing. De Griekse vertegenwoordiger was uiteraard niemand van de omvergeworpen junta maar wel iemand uit de vorige Griekse regering, die ‘regeerde’ vanuit ballingschap in Parijs.

Naast tijdsdruk was de inhoud van het potentiële akkoord natuurlijk een doodoener. Eigenlijk kwam het er gewoon op neer dat alle partijen voet bij stuk hielden. Toen de Britten begonnen te vrezen voor een nefaste afloop, zijnde een intensifiëring van de Turkse troepen om hun wensen militair af te dwingen, wou het Verenigd Koninkrijk anticiperen. Ze stelden voor om het aantal Britse militairen binnen de reeds aanwezige VN-vredesmissie te verhogen om zo een mogelijke tweede aanval van Turkije af te blokken. De VS ging niet akkoord. Kissinger dacht dat er een mogelijkheid bestond om de Turken van hun federaal idee af te helpen.

Toen de deadline naderde, formuleerde hij het standpunt van de VS als volgt: “We recognize that the position of the Turkish community in Cyprus requires considerable improvement and protection. We have supported a greater degree of autonomy for them. The parties are negotiating on one or more Turkish autonomous areas. The avenues of diplomacy have not been exhausted and therefore the United States would consider a resort to military action unjustified. We have made this clear to all parties” (Dodd, 2010). Kissinger had zich echter moeten realiseren dat zijn eerste twee zinnen door Turkije geïnterpreteerd konden worden alsof dat de Verenigde Staten een militaire actie van de Turken zouden steunen. Dienvolgens verstreek de deadline en op 14 augustus begon Turkije aan zijn tweede operatie, al snel controleerden ze 37% van het eiland.

Vermoedelijk was niemand aan tafel zich er echt van bewust waartoe Turkije in staat was en koesterde men te lang de illusie dat het status quo kon worden hersteld.

Interactie tussen actoren

Het eerste wat enorm opviel, was de afwachtende rol die de Verenigde Staten opnamen aangezien die in schril contrast stond met de vorige gebeurtenissen. De oorzaak lag voor de hand: op 9 augustus trok president Nixon de deuren van het Witte Huis achter zich toe. Het Cyprus-conflict kon voor de Amerikanen op geen slechter moment ontploffen.

Even opvallend was de houding van het Verenigd Koninkrijk, ze ageerden veel assertiever en namen tijdens de vredesgesprekken zowaar de rol van verzoener en facilitator op zich. Sinds de dekolonisatie verstopten ze zich gewoonlijk achter de rug van de VS maar ditmaal niet.

Al bleven de machtsverhoudingen met de grote broer ongewijzigd, op het terrein actie ondernemen zonder Amerikaanse goedkeuring kon niet. Wat niet wegnam dat de Angelsaksen uitzonderlijk grondig van mening verschilden. De Britten hadden immers sterke banden met Griekenland (niet met de junta!) wat botste met de Amerikanen die een sterke strategische voorkeur hadden voor Turkije. Achteraf bekeken geloofden de Verenigde Staten vast dat ze meer invloed hadden op de Turken.

Hetzelfde kan worden gezegd over de militaire junta, zij dachten nadat ze Makarios verdreven hadden dat de VS nooit ging toestaan dat Turkije zou interveniëren. Die gedachte kon worden verklaard daar de kolonels voornamelijk contact hadden met de CIA. Die redenering werd kracht bijgezet door het feit dat Sampson bij het bestijgen van de troon geen enosis had afgekondigd, naar verluid getipt door de CIA om Turkije niet uit hun kot lokken (Polyviou, 1976) (Dodd, 2010).

Toen de junta in mekaar stortte, verkeerde Griekenland in een politieke kramp want de regering in ballingschap kon niet meteen de orde in eigen land herstellen. Hierdoor zijn de Grieken tijdens de zomer van '74 nooit een serieuze gesprekspartner geweest en werden ze overvleugeld door de Grieks-Cyprioten die aan de onderhandelingstafel het hoge woord voerden. Van enosis was plots geen sprake meer, een grotere beleidsswitch was moeilijk denkbaar. Aan Turkse zijde was het helemaal omgekeerd en had de Turks-Cypriotische gemeenschap geenszins de bovenhand genomen, integendeel. Het was enkel het grote Turkije dat sprak, de Turks-Cyprioten waren omsingeld in enclaves op het eiland.

Turkije zelf, tot slot. Hun verstandhouding met de VS zat er duidelijk bovenarms op nadat ze de waarschuwing van de Amerikanen om geen militaire actie te ondernemen na de coup in de wind hadden geslagen. Binnen de Turkse meerderheid heerste vastberadenheid, na 10 jaar het beleid van de VS te hebben gevolgd in Cyprus was het tijd om initiatief te nemen. Waren de Turken onredelijk? Ze dachten dat ze geen keuze hadden omdat de geest van Makarios het Griekse standpunt domineerde in Genève. Turkije wilde niet terug naar de grondwet van 1960 en om die gigantische verandering gerealiseerd te krijgen rond de onderhandelingstafel hadden ze het akkoord van Makarios nodig. Alleen hij kon namens de Grieks-Cypriotische gemeenschap zo'n beslissing nemen. Maar hij was onverzettelijk.

3.2. Uitkomsten

Na een analyse van de nationale belangen en de interactie tussen de grootmachten neemt het onderzoek de belangen nog meer onder de loep om ze in de weegschaal te leggen met de onderlinge machtsverhoudingen. Het doel is om zo een eerste besluit te kunnen formuleren over de rol van de buitenlandse mogendheden.

3.2.1. Belangen onder de loep

Bestond er een hiërarchie tussen de statelijke belangen? Hoe evolueerden de belangen doorheen de tijd? Waren er grootmachten die bepaalde rode lijnen trokken? Hoe verhielden de drijfveren van de verschillende landen zich tot elkaar?

Voor **Griekenland** stond het realiseren van enosis op nummer één, voor het uitdragen van de ideologie van de Koude Oorlog en het verdedigen van de Amerikaanse belangen (cfr. bescherming tegen Warschaupact, anti-communisme). De machtsgreep van de militaire junta heeft de belangen wel scherper gesteld. Enosis was voor de kolonels de absolute prioriteit, ten koste van het beschermen van de Grieks-Cypriotische gemeenschap. Dat laatste was een understatement, in de nasleep van de Sampson-coup werden tegenstanders zonder pardon uitgeschakeld. Daarnaast werd in de onderhandelingen de rode lijn van de Grieken duidelijk: enosis was het doel maar als dat niet kon, moest men zeker van de unitaire Cypriotische staat afblijven. Een federale staatsstructuur of regionale bevoegdheden waren uit den boze, om van taksim nog maar te zwijgen.

Wat betreft **Turkije** waren hun belangen gelijkaardig aan de Grieken maar diametraal tegenovergesteld. De anti-enosispolitiek was prioritair net zoals het beschermen van de Turks-Cypriotische gemeenschap, wat op zijn beurt weer leidde tot een sterkere anti-enosispolitiek. In tegenstelling tot Griekenland nam het belang van de etnische component zelfs toe met de tijd. Zo werd de interesse in de jaren '50 vooral gewekt door de enosisbeweging op Cyprus en minder door de Turks-Cypriotische slachtoffers van het EOKA-geweld, terwijl in de jaren '70 de humanitaire situatie van de Turks-Cyprioten alle aandacht kreeg. De rode lijn voor de Turken bleef niettemin duidelijk: geen enosis.

Bij het **Verenigd Koninkrijk** draaide alles rond het behoud van haar twee soevereine basissen, dit was onveranderlijk in de tijd. Hieraan tornen was onmogelijk en die rode lijn was voor alle partijen duidelijk. De betrokkenheid van de Britten met de Cyprus-kwestie nam zichtbaar af na de dekolonisatie.

De **Verenigde Staten** van hun kant voerden voluit een indammingspolitiek maar wilden evenzeer een militair treffen tussen NAVO-bondgenoten Griekenland en Turkije vermijden, daartussen viel geen voorkeur te bespeuren. Je kon niet zeggen dat de Amerikanen een communistisch Cyprus minder erg hadden gevonden dan een Grieks-Turkse oorlog of omgekeerd. Qua evolutie van de belangen moest je wel vaststellen dat de VS in '74 een Turkse inval niet had voorkomen en dus evenmin het risico op een Grieks-Turkse oorlog. In die zin kon je concluderen dat men dat verkoos boven een nieuwe bemoeienis van de VN en dus een verhoogde betrokkenheid van de Sovjet Unie. De Koude Oorlog trok zodus ook haar rode lijn op Cyprus: alles behalve de bolsjewieken.

Ten slotte de **Sovjet Unie**, die voornamelijk een rol achter de Cypriotische schermen speelde. De SU trok in de eerste plaats ongegeneerd de anti-NAVO-kaart maar wilde evenzeer de onafhankelijkheid van Cyprus bewaren, wat dus wederom inmenging van de NAVO uitsloot. Inzake de evolutie van de Russische belangen doorheen de tijd kon je die eerder opdelen in een korte- en lange termijnvisie. Eerst wilde de SU haar invloedssfeer uitbreiden, later de NAVO een hak zetten. Die grotere invloed achtte men immers noodzakelijk om in het tweede te slagen.

Enkele opmerkelijke verhoudingen zag je onmiddellijk tussen de belangen van enerzijds Griekenland en Turkije en anderzijds de Verenigde Staten en de Sovjet Unie, waar die telkens compleet tegenovergesteld waren. Zo was enosis de doos van Pandora in de Grieks-Turkse relatie en was de NAVO het aanmaakvuur in de Amerikaans-Russische relatie. Bovendien maakte het lidmaatschap van het Verenigd Koninkrijk, Griekenland en Turkije bij de NAVO de Cyprus-kwestie ingewikkelder. Het betrok de andere NAVO-bondgenoten in het conflict waardoor Cyprus uiteindelijk een broeihaard van de Koude Oorlog werd.

3.2.2. Onderlinge machtsverhoudingen

Griekenland beschouwde de VS tijdens het conflict als een medestander, wat grotendeels klopte. Dit gold eveneens en misschien zelfs nog sterker gedurende de jaren van de militaire junta, alhoewel vooral de CIA de contacten verzorgde. Waar de Grieken in de beginjaren nog de slappe Britten onder druk konden zetten, gooiden ze nadien hun eigen ruiten in ten gevolge van de machtsovername van de junta. Hierdoor stonden ze nagenoeg alleen op het internationale podium. Na de capitulatie van het kolonelsregime zat Griekenland aan de grond én was men het unitaire Cyprus kwijt. Met Turkije heeft het nooit geboterd, ondanks een behoorlijke samenwerking bij het opstellen van een voor hen beide gunstige grondwet in Cyprus. Het NAVO-lidmaatschap weerhield hen van een directe militaire confrontatie.

Turkije van zijn kant volgde lang de lijn van de VS maar speelde op het einde cavalier seul en raakte daardoor geïsoleerd. Zo onderhielden ze in de jaren '60 met de Amerikanen nog een evenwichtige relatie van geven en nemen. Bij de invasie in '74 gingen de Turken daarentegen zo hard tekeer dat ze de internationale gemeenschap tegen zich kregen. Dat laatste was iets wat de Britten alleszins niet kon verweten worden. Het Verenigd Koninkrijk zat stevast op de lijn van de VS en hield zich daarnaast voornamelijk gedeisd. De grootste krachttoer presteerden de Britten bij de onderhandelingen over de Cypriotische grondwet. Als enige onderhandelaar wisten ze hun hoofddoel binnen te halen (cfr. basissen) en als klap op de vuurpijl verwierf men daarnaast nog eens het recht om bij een potentiële bedreiging te mogen interveniëren. De Britten mengden zich een laatste keer in de debatten in de zomer van '74 maar ondanks hun assertieve rol als gespreksleider keerde men terug van een kale reis. Ze luisterden gedwee naar de VS en hadden geen impact op de Turken of de Griekse onderhandelaars.

De Verenigde Staten leidden de ontwikkelingen en probeerden het verloop van het conflict te bepalen, daar sloegen ze vaak ook in. Ze waren echter niet aanwezig op het terrein zelf en beslisten van buitenaf. De VS mengde zich voor het eerst grondig in het dispuut tijdens het uitbreken van de burgeroorlog in '63 en weerhield Turkije er toen van om binnen te vallen. De Amerikanen wisten in '67 opnieuw een crisis in de kiem te smoren omdat ze hun goede relatie met Griekenland en Turkije in de hand hadden.

Zij bepaalden de uitkomst, populair waren ze evenwel nooit. De VS verloor haar bepalende rol op de climax van het Cyprus-conflict toen ze haar dominantie kwijt raakte door toedoen van de Turkse invasie. Hier kon de Sovjet Unie niet van profiteren, nochtans probeerde de SU vanop de achtergrond Turkije en Makarios te beïnvloeden om zo de VS stokken in de wielen de steken. De Russen sloegen er soms in om het conflict een bepaalde wending te geven maar konden de VS evenwel nooit bedreigen. De tsaar was een keizer zonder kleren.

4. Conclusie

Onderzoeksvraag: *Welke rol speelden buitenlandse mogendheden in het Cyprus-conflict tussen 1960 en 1974?*

De Cyprus-kwestie is vandaag één van de vergeten *frozen conflicts* van de wereld. Mensen weten meestal dat het noorden van het eiland wordt bezet door Turkije maar vaak stopt de kennis daar. Dit onderzoek ging terug naar de eerste 14 jaar na de onafhankelijkheid toen het conflict nog niet *bevroren* was en had de betrachting om een genuanceerder beeld te scheppen. De focus lag op de rol van de buitenlandse mogendheden en bracht hun impact op de ontwikkeling van de kwestie in kaart. In deze masterproef werd de nadruk gelegd op de meest relevante grootmachten zoals Griekenland, Turkije, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten en Sovjet Unie.

De bijhorende onderzoeksvraag stelde de belangen van de betrokken grootmachten in vraag: welke belangen dreven de buitenlandse mogendheden? En waren hun belangen constant? Om die vragen te beantwoorden, werd het nationaal belang als theoretisch concept bij het onderzoek betrokken.

Om de rol van de buitenlandse mogendheden goed te kunnen beoordelen, werd Cyprus vooreerst in een historisch perspectief geplaatst teneinde een overzicht van het dispuut te verwerven. Vervolgens werd de invalshoek verbreed naar de vijf bewuste grootmachten, zij vormden de zogenaamde bouwstenen van het onderzoek. Het binnenlands en buitenlands beleid van elke grootmacht werd op gestandaardiseerde en systematische wijze onderzocht om zo een inkijk te krijgen in de politieke context van toen. Dat was nodig om te ontrafelen welke plaats Cyprus daarin had en welke belangen de mogendheden koesterden om Cyprus die plaats te geven. Daarna werden alle onderzochte elementen gerecycleerd in een analyse van de Cyprus-kwestie zelf. Het analyseren gebeurde aan de hand van enkele sleutelmomenten met een bijzondere aandacht voor de verklaringen voor die gebeurtenissen en de interactie tussen de betrokken actoren. Daarnaast bracht de analyse een duidelijker beeld van de belangen van de buitenlandse mogendheden en hun onderlinge machtsverhoudingen. Samen creëerden zij enkele uitkomsten die leidden tot een algemeen besluit.

De crisis in Cyprus resulteerde uit het onvermogen van twee ongelijke en uitgesproken etnische gemeenschappen om te functioneren onder het grondwettelijke kader uit 1960. Volgens Stanley Kyriakides lagen hier vier oorzaken aan ten gronde. Ten eerste, de afwezigheid van een Cypriotisch politiek bewustzijn dat voortvloeide uit het wederzijdse communautaire wantrouwen, dat werd aangemoedigd door de enosisbeweging van de Grieks-orthodoxe kerk. Ten tweede, het nalaten van een serieuze poging door de Britse koloniale macht om werkelijk zelfbestuur en samenwerking tussen de Cyprioten te promoten. Ten derde, het onvermogen en de onwil van de Grieks- en Turks-Cyprioten om te functioneren onder de grondwet van 1960. Ten vierde, de diepe verankering van externe belangen, met in het bijzonder die van het Verenigd Koninkrijk, Griekenland en Turkije (Kyriakides, 1968). Het is die laatste oorzaak dat deze masterproef heeft onderzocht, welke rol speelden buitenlandse mogendheden in het Cyprus-conflict tussen 1960 en 1974?

De mate van betrokkenheid intensifieerde in zes verschillende stappen. De kiemen werden gelegd ten tijde van de Britse kolonisatie. Dat begon in de 19de eeuw met de toelating van de Britten om de twee gemeenschappen gescheiden scholen te laten oprichtten. Bovendien werden voor de beide schoolnetten aparte leerkrachten ingevoerd uit de respectievelijke moederlanden; Griekenland en Turkije. De leerkrachten leerden de kinderen om zichzelf te zien als ‘Griek’ of als ‘Turk’ maar niet als ‘Cyprioot’¹². Het eindigde in de jaren ’50 met de nationalistische rebellie van EOKA. Zo hadden de buitenlandse mogendheden niet alleen de ontwikkeling van een gemeenschappelijke Cypriotische identiteit verhinderd voor de onafhankelijkheid maar ook de potentiële ontwikkeling eraan. EOKA bestond immers uitsluitend uit etnische Grieken, gestuurd door Griekenland om enosis te bewerkstelligen, die eerst Britse officieren viseerden maar later ook Turks-Cypriotische burgers.

De tweede stap werd genomen met het opstellen van het *Zurich Agreement* door het Verenigd Koninkrijk, Griekenland en Turkije en het feitelijke opleggen van een grondwet aan het ‘onafhankelijke’ Cyprus. Dat akkoord reflecteerde eigenlijk perfect de complexe betrokkenheid van de ‘belanghebbende partijen’. Enerzijds werden de Britse strategische belangen verzekerd door haar twee soevereine basissen.

¹² Voor de volledige historie, zie: Kaufmann, C. (2007). An Assessment of the Partition of Cyprus. *International Studies Perspective* 8: 206-223.

Anderzijds werden de directe belangen van Griekenland en Turkije veiliggesteld door het stationeren van Griekse en Turkse troepen op Cyprus. Daarenboven wisten de drie grootmachten zich te verzekeren van een directe stem in de grondwettelijke ontwikkelingen van de Republiek dankzij hun rol als *guarantor*, oftewel het voorrecht om te mogen interveniëren.

De volgende ontwikkeling dat het conflict verergerde, was de beslissing van het Verenigd Koninkrijk, als *guarantor*, om Makarios niet te beteugelen. Hij heeft nooit zijn verleden als voormalig EOKA-strijder van zich willen afwerpen en gedroeg zich nooit als een president van alle Cyprioten. De Grieks-Cyprioten werden consequent voorgetrokken en hij probeerde de grondwet te veranderen waarmee hij de burgeroorlog in de hand werkte. De Britten grepen niet in omdat zijn medewerking nodig was voor het behoud van de militaire basissen. De Britten bezondigden zich bijgevolg aan schuldig verzuim.

Voor de vierde stap was het Verenigd Koninkrijk opnieuw verantwoordelijk, zij het indirect. Wanneer in '64 de VN de verantwoordelijkheid opnam voor het sturen van een vredesmacht naar Cyprus nam de VN-Veiligheidsraad een beslissing waarmee ze de toen uitsluitend uit Grieks-Cyprioten bestaande regering legitimeerde. De op dat ogenblik onwettelijk samengestelde regering van Cyprus werd dus internationaal erkend en de Turks-Cypriotische gemeenschap zo de facto gedegradeerd tot een minderheid. Bovendien werd Makarios als voornaam lid van de Niet-Gebonden Landen erg gesteund binnen de Verenigde Naties.

De volgende en zeer ernstige ontwikkeling in het Cyprus-conflict was de plots erg actieve betrokkenheid van de Griekse militaire junta. Het kolonelsregime was rechtstreeks verantwoordelijk voor de crisis in '67 maar oefende ook daarna nog invloed uit via de rebellen van EOKA B en de Cypriotische Nationale Garde. Zij hadden het gemunt op Makarios' zijn medestanders en waren een tikkende tijdbom op het Cypriotische grondgebied.

Het was eveneens de militaire junta die voor de overtreffende trap en laatste, dramatische ontwikkeling zorgde door de staatsgreep tegen Makarios. Dit was immers de directe aanleiding voor de Turkse invasie waardoor de Cyprus-kwestie nog moeilijker werd om op te lossen.

We kunnen besluiten dat de rol van de buitenlandse mogendheden in de Cyprus-kwestie behoorlijk groot was. De grootmachten hebben de spanningen tussen de Grieks-Cyprioten en de Turks-Cyprioten niet gecreëerd maar wel geëxploiteerd ten behoeve van de eigen belangen en hebben daarmee het conflict nog ingewikkelder gemaakt dan het al was. – Een andere opmerkelijke vaststelling betreft de rol van Turkije, die doorgaans als boeman wordt afgeschilderd. De Turken hebben weliswaar op mensonterende wijze de opdeling van het eiland geforceerd maar hebben naast dat menselijke drama mogelijk twee positieve neveneffecten in de hand gewerkt. Zo zijn het aantal dodelijke slachtoffers ten gevolge van communautair geweld na '74 exponentieel gedaald en heeft men de omstandigheden voor het creëren van een federale staatsstructuur of tweestatenoplossing vereenvoudigd. Uiteraard zijn er sindsdien andere factoren bijgekomen (falen plan-Annan, EU-lidmaatschap Grieks-Cyprus, ...) maar die zijn in deze masterproef niet onderzocht. Verder onderzoek met inbegrip van de recente geschiedenis zou de rol van de buitenlandse mogendheden nog beter in kaart kunnen brengen.

5. Referenties

Ahmad, F. (1977). *The Turkish experiment in democracy: 1950-1975*. (p. 396), Boulder: CO.

Aslan, M. (2008). *The Cyprus Question in the making and the attitude of the Soviet Union towards the Cyprus Question*. (pp. 81-82), Bilkent: Bilkent University Press.

Athanassopoulou, E. (1995). Ankara's foreign policy objectives after the end of the Cold War: Making policy in a changing environment. *Orient*, 36:2, 85-269.

Aydin, M. (2000). Determinants of Turkish foreign policy: Changing patterns and conjunctures during the Cold War. *Middle Eastern Studies*, 36:1, 103-133.

Baten, J. (2016). *A History of the Global Economy*. (p. 51), Cambridge: Cambridge University Press.

Blas, E. (2010). *The Dwight D. Eisenhower National System of Interstate and Defense Highways: The Road to Success?* [Online] Retrieved 16 april 2017 from http://www.societyforhistoryeducation.org/pdfs/N10_NHD_Blas_Junior.pdf

Bogzeanu, C. (2011). National interest concept in European context. *Impact Strategic*, 4: 48-57.

Bölükbaşı, S. (1988). *The Superpowers and Third World: Turkish-American relations and Cyprus*. (pp. 47-74), New York.

Bordo, M. & Eichengreen, B. (1993). *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*. (pp. 3-6), Chicago: National Bureau of Economic Research & University of Chicago Press.

Borowiec, A. (2000). *Cyprus: A Troubled Island*. (pp. 73-93), Westport: Greenwood Publishing Group.

Bryan, D. (2000). *Orange Parades: The Politics of Ritual, Tradition and Control*. (p. 94), Londen: Pluto Press.

Burns, R. (2013). *A Global History of the Nuclear Arms Race: Weapons, Strategy, and Politics*. (p. 320), Santa Barbara: ABC-CLIO.

Byrne, S. (2000). Power politics as usual in Cyprus and Northern Ireland: Divided islands and the roles of external ethno-guarantors. *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol. 6, No 1, pp. 6-8

Calame, J. & Charlesworth, E. (2011). *Divided Cities: Belfast, Beirut, Jerusalem, Mostar and Nicosia*. (p. 133), Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Chourchoulis, D. & Kourkouvelas, L. (2012). Greek perceptions of NATO during the Cold War. *Southeast European and Black Sea Studies*, 12:4, 497-514
- Church, W. F. (1973). *Richelieu and Reason of State*. New Jersey: Princeton University Press.
- Cleveland, W. (2004). *A history of the modern Middle East*. (p. 283), Colorado: Westview Press.
- Couloumbis, T. (1983). *The United States, Greece, and Turkey: The Troubled Triangle*. (pp. 75-105), New York.
- Crawshaw, N. (1978). *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*. London: William Clowes & Sons.
- Dallek, R. (2005). *Lyndon B. Johnson: Portrait of a President*. (pp. 190-208), Oxford: Oxford University Press.
- Denktash, R. (1988). *The Cyprus Triangle*. (pp 25-67), New York: The Office of the Turkish Republic of Northern Cyprus.
- Dodd, C. (1993). *Cyprus: A Historical Introduction*. Huntingdon: Eothen Press.
- Dodd, C. (2010). *The History and Politics of the Cyprus Conflict*. (pp. 82-119), New York: Palgrave MacMillan.
- Donaldson, R. (1992). *Soviet Foreign Policy Since World War II*. (pp. 57), Oxford: Pergamon Press.
- Dueck, C. (2010). *Hard Line: The Republican Party and U.S. Foreign Policy since World War II*. (pp. 11-39), New Jersey: Princeton University Press.
- Edmonds, R. (1983). *Soviet Foreign Policy: The Brezhnev Years*. (pp. 8-67), New York: Oxford University Press.
- English, R. (1998). *The State: Historical and Political Dimensions*. (p. 96), Abendon: Routledge.
- Ertekün, N. (1984). *The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*. (pp. 19-34). Oxford: Oxford University Press.
- Finnemore, M. & Sikkink, K. (1998). International norm dynamics and political change. *International Organization*, Vol. 52, No. 4: 887-917.
- Fouskas, V. (2005). Uncomfortable Questions: Cyprus. *Contemporary European History*, Vol. 14, No. 1, pp. 49-52.
- Ganser, D. (2005). *NATO's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe*. (p. 6), London: Frank Cass.

- Gould, L. (1993). *1968: the election that changed America*. (pp. 7-33), Michigan: Ivan R. Dee.
- Greenwood, S. (2000). *Britain and the Cold War*. (pp. 156-179), Hampshire: MacMillan Press.
- Hadjipavlou, M. (2007). The Cyprus Conflict: Root Causes and Implications for Peacebuilding. *Journal of Peace Research*, Vol. 44, No. 3: 349-365.
- Haritos-Fatouros, M. (2013). *The Psychological Origins of Institutionalized Torture*. (p. 28), Abingdon: Routledge.
- Harbottle, M. (1970). *The Impartial Soldier*. London: Oxford University Press.
- Hart, T. (1990). *Two NATO Allies at the Threshold of War: Cyprus: A Firsthand Account of Crisis Management, 1965–1968*. Durham: University of North Carolina.
- Hasmath, R. (2012). *The Utility of Regional Jus Cogens*. (pp. 1-16), New Orleans: Oxford University Press.
- Hughes-Wilson, J. (2011). The Forgotten War. *The RUSI Journal*, 156: 5, 84-93.
- Jaques, T. (2007). *Dictionary of Battles and Sieges*. (p. 556), Westport: Greenwood Publishing Group.
- Jentleson, B. (1997). *Encyclopedia of US foreign relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Joseph, S. J. (2009). Cyprus: Domestic Ethnopolitical Conflict and International Politics. *Nationalism and Ethnic Politics*, 15: 3-4, 376-397.
- Kassimeris, C. (2008). Greek Response to the Cyprus Invasion. *Small Wars and Insurgencies*. [Online] Retrieved 6 April 2016 from https://www.researchgate.net/publication/249044941_Greek_response_to_the_Cyprus_invasion
- Kaufmann, C. (2007). An Assessment of the Partition of Cyprus. *International Studies Perspective* 8: 206-223.
- King, G. (1959). *Documents on International Affairs*. London: Oxford University.
- Kolko, G. (1985). *Anatomy of a War: Vietnam, the United States, and the Modern Historical Experience*. (pp. 600-650), New York: Pantheon Books.
- Kyle, K. (1984). *Cyprus*. London: Minority Rights Group.
- Kyriakides, S. (1968). *Cyprus: Constitutionalism and Crisis Government*. (pp. 2-166), Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lange, M. (2011). *Educations in Ethnic Violence: Identity, Educational Bubbles and Resource Mobilization*. (pp. 101–5), Cambridge: Cambridge University Press.

- Legg, K. (1969). *Politics in Modern Greece*. (pp. 74-229), Stanford: Stanford University Press.
- Leigh, J. & Vukovic, P. (2011). A geopolitics of Cyprus. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 15, No. 4, pp. 60-62.
- Leonidou, L. (2008). *Georgios Grivas Digenis: Viograpia Vol.III*. (pp. 443-466), Nicosia.
- Lipset, S. (1988). Neoconservatism: Myth and reality. *Society*, 25:5, 9-13.
- Luns, J. (1964). Dean Acheson & George Ball 1964 – Smoking gun? *Action for Cyprus*. [Online] Retrieved 12 August 2016 from <http://actionforcyprus.org/dean-acheson-george-ball-1964-smoking-gun/>
- Mallinson, W. (2007). US Interests, British Acquiescence and the Invasion of Cyprus. *BJPIR*, Vol. 9: 494-508.
- Markides, K. (1974). Social Change and the Rise and Decline of Social Movements: The Case of Cyprus. *American Ethnologist*, Vol. 1, No 2: 309–330.
- Mazower, M. (2000). *After the war was over*. (pp. 150-160), New Jersey: Princeton University Press.
- Munton, D. & Welch, D. (2006). *The Cuban Missile Crisis: A Concise History*. (p. 72), Oxford: Oxford University Press.
- Nohlen, D. (2001). *Elections in Asia and the Pacific: A Data Handbook*. (p. 235), Oxford: Oxford University Press.
- Oberling, P. (1982). The road to Bellapais. *Social Science Monograph*, 120.
- O’Loan, P. (2007). Ballast Report. *Police Ombudsman for Northern Ireland*. [Online] Retrieved 15 april 2017 from <https://www.scribd.com/document/94406020/Police-Ombudsman-Ballast-Report>
- Panayiotides, N. (2013). Great Powers Vs. Weak States: The Case of Cyprus. *The IUP Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 3, pp. 53-54.
- Patrick, R. (1976). *Political Geography and the Cyprus Conflict, 1963–1971*. Waterloo: University of Waterloo Press.
- Perkins, B. (1995). *The Cambridge History of American Foreign Relations: Volume 4, America in the Age of Soviet Power, 1945–1991*. (pp. 150-160), Cambridge: Cambridge University Press.
- Polyviou, P. (1976). *Cyprus in search of a constitution*. (pp. 3-23), Nicosia: Nicolaou and Sons Ltd.

- Press and Information Office Cyprus. (2007). Turkey did not have a right of intervention in Cyprus. *Press and Information Office Cyprus*. [Online] Retrieved 6 April 2016 from <https://web.archive.org/web/20071021183149/http://www.moi.gov.cy/moi/PIO/PIO.nsf/All/22638F36A046D6A2C2256DC9002FE01F?OpenDocument>
- Rizas, S. (2013). Domestic and External Factors in Greece's Relations with the Soviet Union: Early Cold War to Détente. *Mediterranean Quarterly*, 24:1, 57-80.
- Shlaim, A., Jones, P., Sainsbury, K. (1977). *British foreign secretaries since 1945*. (pp. 191-205), Newton Abbot: David & Charles Limited.
- Sözen, A. (2004). A Model of Power-Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan. *Turkish Studies*, Vol. 5, No 1, pp. 73-74.
- Taubman, W. (2004). *Khrushchev: The Man and His Era*. (pp. 400-420) , London: Free Press.
- Theodoropoulos, T. (1978). *The Greek Upheaval*. (p. 36), New York: Caratzas Bros.
- Thuau, E. (1966). *Raison d'État et Pensée Politique à l'époque de Richelieu*. Paris: Armand Colin.
- TIME. (1974). Cyprus: Big Troubles over a Small Island. *TIME*. [Online] Retrieved 6 April 2016 from <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,911440,00.html>
- Ülman, A. (1972). Factors influencing Turkish foreign policy. *SBF Dergisi*, 27:1, 6.
- United Nations. (1975). Resolution 367. *United Nations*. [Online] Retrieved 6 April 2016 from http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/383%281975%29
- Van Humbeeck, H. (2016). 60 jaar na de Suezcrisis. *Knack*, 46:39, 120-127.
- White, T. (1975). *Breach of Faith: The Fall of Richard Nixon*. (pp. 150-160), New York: Scribner's.
- Woodruff, M. (2006). *Unheralded Victory: The Defeat of the Viet Cong and the North Vietnamese Army: 1961-1973*. (p. 56), New York: Presidio Press.
- Woods, R. (2006). *LBJ: Architect of American Ambition*. (pp. 352-375), Massachusetts: Harvard University Press.
- Zürcher, E. (2004). *Turkey: A Modern History*. (pp. 241-245), New York: I.B. Tauris & Co Ltd.
- Zwass, A. (1989). *The Council for Mutual Economic Assistance: The Thorny Path from Political to Economic Integration*. (pp. 5-10), New York: M.E. Sharpe.